సత్పాత్రులను జూచి యతఁడు దానము చేయుచుండెను. భయశీలుఁడుగాన నతనిని వెరిపించి దుర్మార్గులు ధనమును స్వీకరించుచుండిరి.

'ఆథెన్సు' పట్టణములో నతఁడు 'ఆర్కను' అను పేరున నొక న్యాయాధికారిగ నియోగింపఁబడెను. ముఖశాల కందఱి కంటె ముందుగ నతఁడు బోవును. అక్కడనుండి లేఖకులు వెళ్లినపైని అతఁడు వచ్చును. పురవాసులతోఁ గలిసి మెలిసి తిరుగుట కతఁడు భయపడుచుండెను. వారిని తన గృహము నకు భోజనమునకు బిలచుటగాని వారి గృహములకు నతఁడు వెళ్లుటగాని లేదు. ఇతరు లతని దర్శనమునకు వచ్చిన భయము చేత వారికి దర్శన మియ్యక వారిని బంపివేయుచుండెను. సెలవుదినములలోఁ గవాటములు వేసి స్వగృహములో నతఁడు మెసలుచుండెను. వేయేల? నిసియస్సుయొక్క జీవితకాల మంతయు జాగరూకతతోఁ గడుపఁబడెను. అతఁడు యజమాని యైనను బ్రజలవిషయమై పాటుపడెను. వాచాలత్వము సామ ర్థ్యము గలవారిచేతఁ బ్రజలు పనులను చేయించుకొనినను వారి నీర్ష్యతోఁ జూచుట కొండని యతని యభిప్రాయము. అందుచేత నేపనికైన నతఁడుఁ బూనుకొనలేదు. ముందు వెనుక లాలోచించి పూనుకొనినపని నతఁడు సాంతముచేసి జయమును బొందుచుండెను. ప్రజల కీర్ష్య కలుగునను భయ ముచేత కొంచెము తన ప్రతాపమువలన కలిగినను జయ మదృ

ష్టముచేత కలిగెనని యతఁడు చెప్పుచుండెను. ఆకాలములో 'అథీనియనులు' విశేషముగ బాధలు పడుచున్నను వానిని పరుల దోషములవలన సంభవించె నని వారు పలుకుచుండిరి గాని 'నిసియస్సు'వలన సంప్రాప్తమయ్యె నని వారు చెప్పుట లేదు.

ఈకాలములో నాథెన్సు పట్టణములో నొకవక్త బయలు దేరెను. అతని పేరు 'ఆల్సిబియాడీసు'. ఇతరులవలె నతఁడు దుర్మార్గుఁడు కాకపోయినను నతని గుణములు విపరీతముగ నుండెను. దుర్మార్గులను వెడలఁగొట్టి పట్టణమునకు స్వాస్థ్య మును నిసియస్సు తెచ్చుసరికి 'ఆల్సిబియాడీసు'వలన నది తగ్గిపోయి మరల దౌర్జన్యములు బయలుదేరెను.

ఈలోపున స్పార్టనులకు 'అథీనియను'లకు యుద్ధము పొసగినను నిసియసు రెండుకక్షలవారికి సంధిచేయుటకు యత్నిం చెను. పెద్దలంద అందుకు సంతసించిరి. ఒక సంవత్సరము నఱకు వారు యుద్ధము మానిరి. కుక్కుటధ్వని విని వారుదయ మున లేచుచుండిరి. రణభేరీ మ్రోగుట లేదు. అట్టి సమయ మున స్పార్టనుల రాయబారులుగూడ వచ్చిరి. సంధిమాటలు సభామండపమున జరుగుచుండెను. ఆల్సిబియాడీసుయొక్క ప్రేరణచేత సంధిమాటలు పొసఁగలేదు. పడుచువారు యుద్ధ మునకు వృద్ధులు సంధికి యిట్లు నిరుతెగలుగ అథీనియనులు విడిరి. మాటలు పొసఁగనందున రాయబారులు లేచిపోయిరి.

అథినియనులకు కోప ముద్రేకించెను. నిసియస్సు, ఆల్సిబియాడీసు, మఱియొకనిని వీరి మువ్వురలో నొకనిని దేశోచ్చాటన చేయుటకు వారు యత్నించిరి. అంతలో వీరిరువురు కలిసి స్నేహము చేసికొని మూఁడవవానిని దేశోచ్చాటనఁ జేయించిరి. వీరుభయులు సంధిఁ జేసికొనుటఁ జూచి ప్రజలు మిగుల సంతసించిరి.

పరదేశీయుల ప్రోత్సాహముచేత అథీనియనులు సిసిలీ ద్వీపముపైకి దండెత్తిపోవఁ దలఁచిరి. కూడదని నిసియస్సు, సోక్రెటీసు మొదలగువారు; కూడునని ఆల్సిబియాడీసు మొదలగు పడుచువారు; సపక్ష పరపక్షముగ సభలో వాదించిరి. సభవారు దండెత్తి వెళ్లుటకు యత్నించి 'నిసియస్సును' 'ఆల్సిబియాడీసు'ను సేనానాయకులుగ నియమించి దళము లాయత్తపఱచిరి. వారా ద్వీపమునకు తర్లి వెళ్లిరి. అక్కడనుండి ఆల్సిబియాడీసు విమర్శనకు మరలినందున సేనాధిపత్యము నిసియస్సు కిచ్చిరి. అతఁడు యుద్ధము సాంతముచేసి దుర్గములను బట్టుకొని ద్వీపములో ముఖ్యపట్టణమైన 'సిరాక్యూసు'ను ముట్టడించి దాని లొంగదీసెను. ఆ పట్టణము లోఁబడిన పిదప దాని చుట్టు పరిఘల నెత్తించి దుర్గముల కట్టి యగస్త నతఁడు త్రవ్వించుచుండెను. మూత్రకృచ్ఛ్రరోగముతో నతఁడు బాధపడుచుండియు స్వల్పకాలములో నిన్నికార్యములు చేసినందు కతనిని స్వదేశీయులు శ్లాఘించిరి.

ఇంతలో సిరాక్యూజ నగరవాసులకు కొందఱు సహాయులైనందున వారు తిరుగంబడి నిసియస్సును రణములో నోడించిరి. నౌకాహవములోకూడ నతఁడు పరాభవము నొందెను. వారు తరుముకొని వచ్చుటచేత నతఁడు పట్టణములోఁ బ్రవేశించెను. అతఁడు కట్టించుచున్న పరిఘలమూలమున బయట కతనికిగాని నతని సైనికులకుగాని రా వీలులేకపోయెను. రేవుపట్టణమును వారు పట్టుకొనినందున నీ దారి మార్గముననైనఁ బారిపో లేకపోయిరి. ఈ దురవస్థను అథీనియనులు విని మఱి కొంత సైన్యమును జేర్చి 'డెమాస్తనీసు'ను సేనానిగఁ జేసిపంపిరి. వారు వచ్చి నిసియస్సు చేసిన సలహా ప్రకారము నడవక వెంటనే యుద్ధమునకుఁ గడచిరి. ఈ యుద్ధములో రెండువేల అథీనియనులు వీరస్వర్గమును బొందిరి. 'డెమాస్తనీసు'యొక్క తొందరపాటుచేత నీ యపజయము అథీనియనులకుఁ గలిగెను. సైనికులు నిరుత్సాహులైరి. వారు ఘూపితులై కృశించిరి. వారికి సహాయ మిచ్చుటకు స్వదేశము నుండి సైన్యము వచ్చు విధము గనఁబడదు.

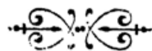
అప్పుడు అథీనియనులు నావల నెక్కి స్వదేశోన్ముఖులైరి. శత్రువులు పరస్పరముగ నున్నట్లుండి, వారు బయలుదేరి నావలను గడుపుచుండ మిడుతల దండువలె యుద్ధనావలతో నాక్రమించి ఘోరముగ సముద్రముమీఁదఁ బోరాడిరి. అథీనియనుల యుద్ధనావలు భారము కలవియగుటచేత

భారములేని శత్రువుల నావలవలె సుళువుగ సంచరించుటకు సమర్థత లేకపోయి వేగముగఁ బట్టుపడెను. రాళ్లను రువ్వి శత్రువులు వీరి నావలను గొన్నిటిని ముంచివేసిరి. పట్టు పడిన నావలలోనివారు ఖైదలయిరి. అందులో నిసియస్సు యొక్క శ్రమలు చెప్పలేము. అతఁడు వృద్ధు, రోగి, భోగి; అతని సలహాకు విరుద్ధముగ నీ యుద్ధము జరిగెను. దాని ఫలితము నతఁ డనుభవింపవలసివచ్చెను. డెమాస్తనీసు (వక్త డెమాస్తనీసుకాఁ డితఁడు), పరాభవమును బొందలేక పొడుచుకొని చచ్చెను. శత్రువులు కనికరము చూపక వీరిని నఱకుచుండిరి. దీని కంతము కనఁబడలేదు. శత్రు సేనాధిపతియైన 'గిలిప్పసు'ను కలిసికొని, "దయాదాక్షిణ్యమును జూపుటకుఁ గాల మిదియే. మేము ధూపాయితులమైతిమి. మమ్ము కరుణించి మీరు మా కభయ మియ్యవలె"నని 'నిసియస్సు' ప్రార్థించెను. అప్పుడు యుద్ధముఁ జాలించవలసిన దని 'గిలిప్పసు' ఉత్తరువు చేసెను. అప్పుడు 'సిరాక్యూజ'నులు సభఁజేసి హతశేషులైన అథీనియనులను గనులలోఁ బనిఁ జేయుటకును వారి సేనాధిపతులఁ జంపించి వేయవలసిన దనియు తీరుమానముఁ జేసిరి. ఆప్రకారముగ 'నిసియస్సు'ను రాళ్లతోఁ గొట్టి వారు చంపివేసిరి. గనులలో పనికిఁబోయిన 'అథీనియనులు' క్షుత్పిపాసాది బాధలచేత శ్రమపడి మడిసిరి. మఱికొందఱు బానిసలుగ శత్రువులచేత నమ్మఁబడిరి. ఒకఁడు

'ఆథెన్సు' పట్టణమునకుఁ బోయి క్షౌరముఁ జయించుకొనుచు మంగలివానితో నీ దుర్వార్తను జెప్పెను. పట్టణములో నా సంగతి తెలియనందున క్షౌరకుఁడు వెంటనే పట్టణములోనికిఁ బోయి యధికారులతో నీ సంగతిఁ జెప్పెను. వారా వార్తను విశ్వసించక చెప్పినవానినిఁ బట్టి తెప్పించి సూక్ష్మగ తెలియని యీ దుర్వార్త నతఁడుఁ జెప్పినందు కతనిని శిక్షించిరి. ఇంతలో నిజము తెలిసెను. నాగరికులందఱు దుఃఖాక్రాంతులైరి. నిసియసు మొదలగు సేనాధిపతుల దుర్మరణమునకు వారు విలపించిరి. ప్రతి గృహములోను రోదనశబ్దము తప్ప మఱియొకటి వినఁబడదు. దుర్వార్తాశ్రవణముచేత నా దినము వారికి దుర్దినమయ్యెను. పడుచువారి యాలోచనలను గ్రహించి, వృద్ధుల దూరాలోచనలను నిగ్రహించినందున వారి కీ దురవస్థ సంప్రాప్తమై కొన్నితరములవఱకు 'అథీనియనులు' శిరస్సు నెత్తుకొని తిరుగలేదు. ఈ సంగతులు క్రీ. పూ. సం॥ ౪౧౩ రములో జరిగెను.

'నిసియస్సు' దూరదర్శియైనను, ప్రాప్తకాలజ్ఞుఁడు కానందున, నీ పరాభవము సమకూడెను. అందులో, సేనాధిపతి సంప్రాప్తకాలమునకుఁ దగినటులఁ బన్నాగములఁ బన్నుటకుఁ దగిన కుశాగ్రబుద్ధిఁ గలిగియుండవలెను. అతఁడు నిసియసువలె దీర్ఘాలోచనపరుఁడైన, శత్రువులు సమయము వేచియుందురు గనుక నతనిని పరిభవించుదురు. వారికి సమయ మతఁ

డియ్యకూడదు. కేవలము దూరదర్శియైగాని, కేవలము ప్రాప్తకాలజ్ఞుఁడైగాని యతఁ డుండఁగూడదు. అందుచేత సైన్యాధిపత్యమునందఱు పుచ్చుకొనరు. స్వసైన్యరక్షణఁ జేయుచు, శత్రుసైన్య గతులు గుర్తెఱిఁగియుండవలెను. ఏ సమయముననైన నతఁ డేమరిపాటుగ నుండినను సైన్యములు నశించుటయే గాక స్వదేశమున కపకీర్తి వచ్చును.

'మార్కస క్రాసస్సు

'క్రాసస్సు' రోముపట్టణములో నివసించుచుండెను. అతని తండ్రి గుణదోషవివేచకుఁడు (Censor) గ నుండెను. వీ రన్నదమ్ములు మువ్వురు. అందులో నితఁడు కడపటివాఁడు. అన్నదమ్ము లందఱు తండ్రికాలములో వివాహమాడిరి. వారం దఱు తండ్రితోఁ గలిసి భోజనముఁ జేయుచుండిరి. పెద్దన్నగారు కాలము చేసినపిదప నతని కుటుంబమును 'క్రాసస్సు' సంరక్షణ చేయుచుండెను. అతఁడు జితేంద్రియుఁడైనను నొక సతీమణి (Vestal Virgin) యొక్క గృహమును తక్కువ వెలకు పుచ్చుకొనఁ దలఁచి యామెతో సరసల్లాపము లాడుచుండె నని నొక వదంతి కలిగెను గాని, నది నిజమైనది కాదు. అతఁడు మంచిగుణములు కలవాఁడైనను, దురాశాపరుఁడని యెంచి, న్యాయాధికారు లతనిని శిక్షచేయక విడిచిరి. సతీమణి స్వగృహము నతని కమ్మివేసెను.

ఈ దురాశచేత నతని గుణములు వన్నెకెక్కలేదు. మొద టతని యాస్తి ౩౦౦ టాలెంట్లు (౧ టాలెంటు = ౧౯౩ కాసులు). రాజకీయవ్యవహారములలో నున్నపుడు విశేషముగ ధనార్జన నతఁడు చేసెను. అందులో, యుద్ధములలో కొల్ల పెట్టి తెచ్చినది కొంత, గృహములు కాలిపోవుచున్నపుడు

పైని పారవేసిన వస్తువులను దొంగిలించి తెచ్చిన సొమ్ము కొంత కలదు. ఈవిధమున నతఁడు 2,100 టాలంటులు గణించెను.

రోముపట్టణములోని గృహములు సాధారణముగ నిప్పు ముట్టుకొని తగులఁబడుచుండెను. గృహములన్నియు కలిసి యుండుటచేత శీఘ్రముగ నవి యంటుకొనినందున వాని నార్పుట కవకాశము లేకపోయెను. అందుచేత నతఁడు కమ్మరులు లేపకారులను సుమారు ౫00 మందిని జాగ్రతచేసెను. నిప్పంటుకొనిన గృహములను వాని సమీపమున నున్న వానిని నతఁడు గొనుచున్నందున పట్టణములో చాల భాగ మత నిదియై యుండెను. అయిన నతఁ డొక గృహములో వాసము చేయుచు మిగిలినవానిని కట్టించలేదు. ఆ నివాసమైనను, విరివిగ నున్నదికాదు.

అతనికి వెండిగనులు మెండుగ గలవు. వాని రాఁబడి విశేషముగ నుండెను. వానియొద్దనున్న బానిస లనేక వ్యాపారములను నేర్చినవారు. వైటికులును (Diamond Cutters) వర్ధకులు (Carpenters), రుక్మకారకులు (Goldsmiths), మంగలులు (Barbers), రజకులు (Washermen), మాంసికులు (Meat Sellers), భారవాహకులు మొదలగువా రతనియొద్ద పనిఁ జేయుచుండిరి. వీరిమూలమున వచ్చుచున్న సత్తె మధికముగ నుండెను. లేఖకులుకూడ నతనియొద్ద నుండిరి. ఎవ రెవరి కెటు లటుల పనుల నిర్ణించి వారి వారిచేత నతఁడు పనులను జేయించెను.

అభ్యాగతుల నెన్న డతఁడు పొమ్మన లేదు. పటాటోపము లేక స్నేహితులకు విందు లతఁ డప్పు డప్పుడు చేసెను. వారికి వడ్డి లేకుండ ఋణముల నిచ్చుచుండెను గాని వా రేరోజున సొమ్ము నిచ్చి వేసెద మని చెప్పిరో యారోజున నతఁడు ఖచితముగ సొమ్ముఁ బుచ్చుకొనుచుండెను. వ్యవహారములో మిక్కిలి నిష్కర్షగ నతఁడు మాటలాడును. కుచ్ఛితవ్యాపారము లేమియు నతనిలో లేవు.

అన్ని విద్యలలో నతఁడు ముఖ్యముగ వక్తృత్వము నభ్యసించెను. గొప్పవక్త కాకపోయినను సభాకంప మతనికి లేదు. శిశిరో, పాంపేయి, సీజరు; వీరు ప్రతివాదిపక్షమునఁ బ్రసంగించుట కిష్టపడనపుడు, క్రాసను లేచి వానిపక్షమున మాటలాడుచుండెను. ప్రసిద్ధికెక్కిన న్యాయవాదుల చేత విడువఁబడిన ప్రతివాదులను చేరఁదీసి వారిపక్షము నితఁ డవలంబించెను. అందుచేతఁ బ్రజ లితనిని నుతించిరి. రోమనులలో నెట్టి యధముఁడైనను వాని కితఁడు వందనము చేసి వానివలనఁ బ్రతివందనములను గైకొనుచుండెను.

ఇతఁడు దేశచరిత్రలను, మహాపురుషుల చరిత్రలను బాగుగఁ జదివెను. మహామహోపాధ్యాయుఁడైన 'అరిస్టాటి' లుపన్యసించిన తత్త్వజ్ఞానమునం దితని కభిలాష మెండుగనుండి, దాని ననుసరించెను.

ఆరోజులలో 'మేరియస్సు' 'సిన్నా' యను నిరువురు రోమనులు సినేటుసభలోఁ గక్ష వహించినందున, వారిమూల

మునఁ బ్రజలకు రాజ్యమునకుఁగూడ కొంత వేడి కలిగెను. కొందఱు మహా కులీనులను పట్టి కట్టి తెచ్చి వారికి మరణ దండన విధించిరి. అటుల దుర్మరణము నొందినవారలలో క్రాసను యొక్క తండ్రి, జ్యేష్ఠభ్రాత లిరువురుండిరి. ఈ భయముచేత క్రాసస్సు స్పానియాదేశమున కిరువురు స్నేహితులు నిరువది పరివారకులతో కలిసి ప్రచ్ఛన్నవేషముతో లేచిపోయెను. అక్కడనుగూడఁ బ్రజ లట్టుడికినట్టుడుకుచుండిరి. దానినిఁ జూచి, యతఁ డొంటరిగ సముద్రతీరముననున్న నొక కొండబిలములోఁ బ్రవేశించి, యక్కడ కాలమును గడుపుచుండెను. భోజనపదార్థముల నతని స్నేహితుఁడైన 'విబియస్సు' స్వపరిచారకుని చేతి కిచ్చి ప్రచ్ఛన్నముగ బిలద్వారమున నంపించుచుండెను. వానిని నతఁడు స్వీకరించి పొట్టపోసికొనుచుండెను. ఒంటరిగ కాలము గడుపుట కష్టమని గ్రహించి స్నేహితుఁ డిరువురు కన్యల నతనియొద్దకుఁ బంపించెను. వారితో నతఁడు కాల యాపనచేసి, యెనిమిదిమాసము లందులో నుండి 'సిన్నా' మరణము నొందెనను వార్త విని బయటకు వచ్చిచేరెను.

అజ్ఞాతవాసానంతరమున నతఁడు ౨,౫౦౦ ల కాల్బలమును బోగుచేసి, వానితోఁగూడివెళ్లి, రోమనునాయకుఁడైన సిల్లాతో సంగమించెను. వీరిరువురు కలిసి యుద్ధమును జేయుచుండిరి. 'క్రాసస్సె' శూరుఁడు కాకపోయినను పట్టుదలతో శత్రువుల నెదిరించి వారినిఁ దగుముచుండెను. దురాశ

చేత చేయరానిపనుల నతఁడు చేయుటచేత నతనిని ప్రజలు దూషించిరి. ఇతనికంటె చిన్నవాఁడైన పాంపేయుని వారు దయతోఁ జూచుచుండిరి. సిల్లాకూడ నతనినిఁ బ్రేమతోఁ జూచుచుండెను. అందుచేత క్రాసస్సునకు శిరోభారముగ నుండెను. ఒక రోజున 'గురుఁడు పాంపేయి' వచ్చుచున్నాఁడని కొంద ఱతనితోఁ జెప్పిరి. అప్పు డతఁడు, "వాని గురుత్వ మెంత" యని వారి నడిగెను.

అతఁ డాత్మస్తుతి పరాయణుఁడు. ముఖస్తుతుల కతఁ డితరులకంటె నెక్కుడుగ నభినందించుచుండెను. శూరత్వములో పాంపేయితో సమానుఁడు కాకపోయినను, వ్యవహారములలో నతనిని మించెను. ధనముఁగలిగి పరులకు ఋణముల నిచ్చుచు ప్రతివాదులపక్షమున మాటలాడుటచేత నతని మాటలను ప్రజలు విని యతఁ డనుగ్రహించిన పురుషులనె వారు పెద్దయుద్యోగములలో నియమించుచుండిరి. పరదేశములలోనుండి పోరాడుచున్నపుడు పాంపేయుని ప్రేమించుచున్నను గ్రామములోనున్నప్పు డతనిని నిరాకరించి యతనికి వ్యతిరేకముగ క్రాసస్సు బోధించినప్రకారము కార్యములను వారు నిర్వర్తించుచుండిరి. సాధారణముగ పాంపేయి నలుగురిలో మెసలక కార్యార్థియై వచ్చినవారిని తిరస్కరించి సాటోపముతోనుండెను. క్రాసస్సు యెప్పు డందఱితోను కలిసి మెలిసి తిరుగుచు ప్రతివాని కార్యముల శక్తికొలఁది జేయు

చుండెను. అందుచేత క్రాసస్సును బ్రజలు ప్రేమించిరి. ఐనను వీరిరువురు మహా ప్రౌఢులు. ప్రబోధనశక్తిగలవారు. వారి ముఖవర్చస్సు ప్రజల నాకర్షించెను.

ఈ కాలములో రోములో నధికారులు మూడు కక్షలుగ నుండిరి. శాంతముగ వ్యవహారములను నడుపుట కిష్టముఁ గల వా రందఱకు పాంపేయుఁడు నాయకుఁడు. విచారించక ధారాళముగ కార్యములను నెరవేర్చుటకు సమకట్టినవారికి సీజేరు నాయకుఁడు. ఏపక్షము నొందక ముఖ్యానముగ నున్నవారిలో ప్రధానుఁడు క్రాసస్సు. అతఁడు కాలోచితముగ పక్షములను మార్చుచు స్వలాభమున కతఁ డేయెండ కా గొడుగును పట్టు చుండెను.

ఈలోపున దేశములోని నల్లులంద ఱేకీభవించి పితూరి చేసిరి. వారిని దండించుటకు 'క్రాసను' సేనాధిపత్యమును బుచ్చుకొని దండుతో వెడలెను. వారి నతఁడు దరిమి జయమును బొందుకాలములో 'పాంపేయి' వచ్చి పరారియైనవారిని బొడిచి చంపెను. కష్టపడినవాఁడు క్రాసస్సు; వీరకిరీటమును బొందినవాఁడు పాంపేయుఁడు. కొంతకాలమునకు పాంపేయునకు అక్షదర్శకోద్యోగము (Consulship) లభించెను. క్రాసస్సునం దభిమానముచేత నతఁ డితని కా యుద్యోగము మఱియొకటి సమకూర్చెను. కాని కొన్ని రోజులకు వారిరువురు కలహించిరి. పనులలో కూడు నని యొకఁడు కూడ

వని మఱియొకఁడు; ఇటుల వీరిరువురు గ్రుద్దులాడిరి. అంతలో
వారి యుద్యోగకాల మంతరించెను.

ఇంతలో ప్రజారాజ్యమును ధ్వంసము చేయుటకు 'కట
లీను' పేరుగలవాఁ డొక కుట్రను పన్నెను. అందులో 'క్రాస
స్సు' 'సీజేరు' కలిసియుండిరని వదంతి పుట్టెను. 'వక్తశిశిరో'
సభలో క్రాసస్సు కుట్రకారుఁ డని ప్రసంగించెను. వీరిరు
వురకు మనస్పర్థలు రగిలెను. క్రాసస్సు నిర్దోషి యని వెల్లడి
యయ్యెను. శిశిరోను జంపుట కతఁ డుద్యుక్తుఁ డయ్యెను.
కాని యతని కుమారుఁ డతని నాటంకపఱచెను.

కాలాంతరమున సీజేరు అక్షుదర్శకుని (Consul) పనికి
నిలఁబడుటకు యత్నించెను. కాని పాంపేయుఁడు క్రాసస్సుల
కంతఃకలహము లుండుటచేత ముందుగ వారిని మిత్రులుగ
చేయఁజూచెను. వారినిఁ గలిపి వారితో నతఁడుఁ గలిసినం
దున వారు మువ్వు రజేయులుగ నుండిరి. ఈ మువ్వురి ప్రభుత్వ
ములో పాంపేయునికి గాని క్రాసస్సునకు గాని మేలు లేక
పోయెను. సీజేరు వారి సహాయముచేత ప్రజారాజ్యమును
మార్చుటకు తగిన ప్రయత్నములను జేయుటకు వీలయ్యెను.
వీరు మువ్వు రక్షుదర్శకులుగ నుండిరి. సీజేరు పనులను బాగుగ
నెరవేర్చుచున్నందున నతనిని సేనాధిపతిగ నియోగించిరి. అధి
కారమును విశేషముగ నడిపించవలె నని 'పాంపేయు'నికి వాంఛ
కలిగెను. దురాశకు తోడు సీజేరువలెఁ గీర్తి ప్రతిష్ఠలను సంపా

దించవలె నని క్రాసస్సు కోరి తుద కతఁడు దురవస్థనుఁ బొంది స్వదేశమునకు దుర్దినములను దెచ్చెను. వీరు ముగ్గురు కలిసి స్వతంత్రముగ రాజ్యము నేలవలెననికూడఁ బలుకుకొని రోమ ను రాజ్యమును మూఁడు భాగములుగఁ జేసికొనిరి. సిరియా దేశము క్రాసస్సు వంతుకు వచ్చెను. అతఁ డందులకు సంత సించి యా దేశమునకుఁ బోయి దానినిఁ బరిపాలించెను.

అతఁ డక్కడనుండిన సమయమున 'పార్థుల'నువారితో రోమనులకు జగడము వచ్చెను. అందులో రోమనుల నాయ కుఁడు గనుక క్రాసస్సు సైన్యములను వెంటఁ బెట్టుకొని యుద్ధమునకు నడిచెను. మహాఘోరముగ రెండు కక్షులవారు పోరాడిరి. క్రాసస్సు కుమారుఁడు రణములో మరణము నొం దెను. క్రాసస్సుయొక్క స్నేహితులు వ్రాలిరి. క్రాసస్సు కుమారునియొక్క శిరమును బల్లెము కొనకు తగిలించి దానిని పార్థులు తెచ్చి రోమనుల యెదుట నుంచిరి. దానిని జూచి రోమ నులు ధైర్యము చెడి వ్యసనపడిరి. "ఈ మహాశూరుఁడు వీరుఁడు కాని క్రాసస్సుయొక్క కుమారుఁడు కాఁ"డని వారితో పార్థులు చెప్పిరి. క్రాసస్సు విచారించి స్వసైన్యము నుత్సహిం చెనుగాని వారు నిరుత్సాహులైరి. యుద్ధము చాలించి లోఁ బడవలసిన దని పార్థులు రోమనులకు చెప్పి వెళ్లిరి. వారు పరారి కాకుండ సైన్యమును నాలుగు వైపులనుంచి శత్రువులా రాత్రి వైజయంతికలలో వెళ్లఁబుచ్చిరి. ఆ రాత్రి రోమనులకుఁ గాల

రాత్రివలె నుండెను. క్రాసస్సు వ్యసనముతోఁగూడ చీఁకటి గదిలోఁ బ్రవేశించి విలపించుచుండెను.

అప్పుడు యోధులందఱు సమావేశమై వీరసభ నొకటి చేసి దానిలో పరారియగుటకు సన్నాహముఁ జేయవలసిన దని కూడఁ బలుకుకొని వా రందఱు లేచిపోయిరి. క్రాసస్సు కూడ వారితో కలిసిపోయెను. దుర్బలు లందఱు శిబిరములలో నుండు టచేత మరునాఁ డుదయమున నాలుగు వేల మందిని శత్రువులు ఖండించిరి. పాఱిపోవుచున్న రోమనులను దారిలో కలిసి పార్థులు వారిని సంహరించిరి. అందులో 'క్రాసస్సు'కూడ నేలఁబడి వీరస్వర్గము నొందెను.

కలిగినదానితో సంతుష్టినొందక దురాశచేత విశేషముగ ధనము నార్జన చేయవలెనని సమకట్టి పరదేశములకుఁ బోయి శక్తిలేని పనుల నారంభించి క్రాసస్సు తుదకు దుర్మరణము నొందెను. ఈ విషయము క్రీ. పూ. సం॥ ౧౦-౫౩ రములలో జరిగెను.

పె రి కి లీ సు

'పెరికిలీసు'యొక్క తల్లిదండ్రుల వంశములవారు 'ఆథెన్సు' పట్టణములో ఘనతకెక్కిరి. ఇతని తండ్రి మహాశూరుఁడు. మైకేలుయొద్ద జరిగిన యుద్ధములో నితఁడు ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఒక రోజున సింహపు పిల్లను బ్రసవమైతి నని యతని తల్లి కలఁగనెను. కొన్ని రోజులకు పెరికిలీసు భూపతనమయ్యెను. అతఁడు శరీర సౌష్ఠవము కలవాఁడు. అతని శిరస్సుమాత్రము కొంచెము పొడవుగ నుండెను.

అతనికి సంగీతములోఁ బ్రవేశముగలదు. ప్రకృతిశాస్త్రములోను తత్వములోను నతఁడు వ్యవసాయముఁ జేసెను. తర్కశాస్త్రము నతఁ డభ్యసించెను. వాగ్వాదియని యతఁడు గొంత పేరొందెను. 'అనాక్షాగరుఁ'డను వానివద్ద నీ విద్య నతఁడు నేర్చుకొనెను. గురుశిక్షను బొంది, మృదుమధురమైన రచన గలిగినవాఁడగుట మహత్కార్యములను జేయుట కతని బుద్ధి గమనించెను గాని స్వల్ప విషయములలో నది ప్రసరించ లేదు. ఎప్పుడు నతఁడు మౌనముద్రను ధరించియుండెను; పకపకమని వెఱ్ఱి నవ్వులు నవ్వువాఁడుగాఁడు; మందముగ మాటలాడును; ప్రసన్నవదనుఁ డైనను, ముఖమును చూచిన దీర్ఘా

రాశి

లోచన పరుఁడని తోఁచును; గాంభీర్యము కలవాఁడు; డాంబిక ముగ దుస్తులను ధరించువాఁడుగాఁడు; అందఱితో మర్యాదగ మాటలాడును. మాటలలో చాపల్యము లేదు. అందుచేతఁ బ్రజ లతనినిఁ బ్రేమించిరి.

ఒక రోజున, తుంటరి యొకఁ డతనిని ముఖశాలలో దూషించుచుండెను. అతఁడు దానిని లక్ష్యము చేయలేదు. ప్రల్లదములు మాను మని వాని కతఁ డుత్తరువు చేయలేదు. సాయం సమయమున నతఁడు స్వగృహమునకు వచ్చుచున్న పుడు, వాఁడు దారిలో నతనిని నోటికి తోఁచినటుల మాటలాడు చున్నను వానిని వారింపలేదు. స్వగృహముచేరి, వానియింటి లో వానిని దిగవిడిచి రమ్మనుమని తన పరిచారకునితో నతఁడు చెప్పిపంపెను. ఈ సహనము గురూపదేశమువలన కలిగినదె. ఇదియెకాదు. కారణములు తెలిసికొనలేక, ప్రకృతివిషయ ములను జూచి భయపడు ప్రాకృత జనులను బోలక, వాని యాదార్థ్యము నతఁ డా కాలమునకు తగినటుల గ్రహిం చెను.

చిన్నతనమునుండియు నతఁడు ప్రజలయెడ నయముగ భయముగ మెలఁగుచుండెను. 'తెమిస్టాకలీసు' మొదలగు రాజకార్యధురంధరులు మృతినొందినపైని, అతఁడు రాజ్య సూత్రములను ధరించెను. ప్రజారాజ్యము గనుక నతఁ డధని కుల ప్రాపకమును విశేషముగఁ గోరినను ధనికుల నతఁడు నిర్ల

ఖ్యము చేయలేదు. సభామంటపమునకుఁ బోవునపుడును మొగ సాలకు వెళ్లునప్పుడును నతఁడు రాజమార్గములలోఁ గనఁబడును గాని తదితరసమయములలో నతని దర్శన మగుట దుర్లభము. అతఁ డందఱితోను ముక్తసరిగ మెలఁగును. అతి స్నేహము లేదు; వైరము లేదు. చనువుగనుండిన, నధికారముయొక్క మహత్తు చెడునని యతని యభిప్రాయము. ఎవరు పిలిచినను విందుల కతఁడు వెళ్లుటలేదు. అధికారములో నున్నందున వారు తనను విందులకుఁ బిలిచి, ప్రసన్నునిగ చేయఁదలఁచెద రని యతఁ డూహించెను; వెళ్లినపైని, మనస్సు నిర్మలముగ నుండక వారు చెప్పిన మాటలచేత కలుషమై, ప్రజలకు న్యాయము కలుగ దని యోచించి విందులకు వెళ్లుట మాను కొనెను. న్యాయాధికారు లెప్పుడు సపక్ష పరపక్ష విచక్షణ లేక నిష్పక్షపాతముగ న్యాయము విచారించిన, బ్రజల కను రాగము కలుగునని యాలోచించి యతఁ డా ప్రకారము నడిచెను.

తన విశిష్టభావములను మాతృభాషలో వర్ణించి, మృదు మధుర శైలిలో తన యుచ్చస్థితికి తగినటుల మాటలాడుట కతఁ డు సమకట్టెను. ఇందు కతని గురూపదేశములు సహాయ మయ్యెను. సహజముగ నున్న కల్పనశక్తితో ప్రకృతితత్వశాస్త్ర ములలో నేర్చిన సంగతులను గలిపి, వక్తలలో నతఁడు శ్రేష్ఠుఁ డయ్యెను. సభలోఁ బ్రసంగించుటకుఁ బూర్వము, శబ్దార్థ

దోషములు రాకుండునటుల నతఁడు దేవతలకుఁ బ్రార్థనచేసి తదుపరి మాటలాడుచుండెను.

అతఁడు వ్యవహారములను యుక్తముగ నడిపెను. నీతి మార్గమును తప్పక న్యాయము తీర్చుచుండెను. నాటకముల కని పౌరుష క్రీడలకని మహోత్సవముల కని ప్రజల ధనము వ్యయముకాకుండ రాజ్యాదాయములోని సొమ్ము వ్యయపఱచి ప్రజల నతఁడు సంతోషపెట్టెను. రాజ్యవ్యయము క్రింద లెక్క వ్రాసి, ప్రతిసంవత్సర మరువది నావలను సిద్ధపఱచి, వానిమీఁద నావికాయాత్ర చేయుటకు నెనిమిది నెలలు ప్రజలను బంపుచుండెను. మఱికొందఱి నతఁడు నూతన సీమలలోఁ గాపురముఁ జేయుటకుఁ బ్రయాణముఁ జేసెను. ఇటుల నూతన సీమలకుఁ బంపివేయుటచేత, దుర్మార్గులచేత విడువఁబడి నగరము స్వాస్థ్యముఁ బొందెను. నూతనసీమలలోనివారు విదేశీయులకు భయము కలిగించి, స్వదేశముయొక్క మూలబలము బ్రకటనఁ జేయుచు, దానికి దూరరక్షకులుగ నుండిరి.

ఇంతకంటె గొప్పకార్యము లతఁడు చేసెను. ఆథెన్సు పట్టణములోని పెద్ద దేవాలయములు, మంటపములు, చిత్రవస్తు ప్రదర్శనశాలలు మొదలగు భవనముల నతఁడు గట్టించెను. దేశదేశములనుండి పనివాండ్రు పట్టణములో వచ్చిచేరిరి. చిత్రకారులు, తక్షకులు, లేపకారులు, రజ్జుకారులు మొదలగు పనివారు వచ్చిరి. ప్రజల విహారాదుల కొఱకు ఆరామముల

నతఁడు వేయించెను. నాట్యశాలలు, గరడిలు గట్టఁబడెను. సరోవరములు త్రవ్వఁబడెను. పట్టణమంతయు మహావైభవముతోఁ గూడి 'గ్రీసుదేశమునకు నయన'మను ప్రఖ్యాతిని బొందెను. రాజ్యవ్యయముక్రింద లెక్క వేసి ఇన్ని గట్టించుట చేతఁ గొంద ఱతనిని దూషించిరి. అప్పు డతఁడు సభలో లేచి, "ప్రజల ధనము వ్యయముచేసి వీనిని నేను కట్టించితి నని మీకు తోఁచినపక్షమున వానికైన వ్యయమును నేను భరించి వానిమీఁద నాపేరు వ్రాయించెద"నని చెప్పెను. అతని యౌదార్యమునకుఁ బ్రజలు సంతసించి, "తమ యిష్టాను సారము మా ధనము తమరు వ్యయము చేయవచ్చును; మీరు మంచిపనులు చేయించితి"రని ప్రతివచన మిచ్చిరి. అతనిని దూషించిన వారిలోఁ బ్రధానుఁడైన వానిని వారు దేశోచ్చాటనముఁ జేసిరి.

స్కంధత్రయము తెలిసి, రోగిని వైద్యుఁ డెటులఁ జూచునో యావిధమున త్రిశక్తులు కలిగిన 'పెరికిలీసు' ప్రజలను బరిపాలించెను. వారిని నడిపించుశక్తి యతఁడు బాగుగ గుర్తెఱిఁగియుండెను. యంత్రకారుని చేతిలో యంత్రములు తిరుగునటుల, ప్రజ లతనియెడఁ బ్రవర్తించిరి.

ఈకాలములో స్పార్టనులకు అథీనియనులకు యుద్ధమారంభమై సుమారు పది పదునేను సంవత్సరములవఱకు జేరిగెను. అథీనియనులయొక్కయు వారి రాజ్యముయొక్కయు

మహోన్నతపదవిని జూచి వారి నా పదవిలోనుండి దిగఁద్రోయుటకు వారి శత్రువు లీ యుద్ధము నారంభించిరి. పెరికిలీసు పూర్ణశక్తితో నీ యుద్ధమును జరిపెను. కొందఱి కతఁ డిష్టుఁడయ్యెను. స్వదేశాభిమానముచేత, శత్రువులతో నతఁడుఁ బోరాడెను. రెండు కక్షులవారు సమరసన్నాహముఁ జేసిరి. క్రీ. పూ. సం॥ ౪౩౧ రములో నీ యుద్ధ మారంభమయ్యెను.

ఒక సంవత్సరము యుద్ధము జరిగెను. జయాపజయము లెవరికిని నిర్ణయము కాలేదు. రెండవ సంవత్సరమున, నగరములో మహామారి సంకటము ప్రవేశించెను. వేలకొలఁది జనులు రణములో మడిసిరి. హతశేషులు మహామారినోటిలోఁ బడిరి. నగర మల్లకల్లోలముగ నుండెను. ఎక్కడఁ జూచిన హాహాకారముతప్ప మఱియొకటి లేదు. ప్రజలందఱు పెరికిలీసును దూషించిరి. సేనాధిపత్యము నతఁడే వహించియుండెను. యుద్ధముమాత్రము వారు మానలేదు. మహామారి సంకట మతనికి వచ్చి క్రీ. పూ. సం॥ ౪౨౧ రమున నతఁడు కాలధర్మమునొందెను. అవసానకాలమున నతనియొద్దనున్న వా రతని మహత్కార్యములను జెప్పుకొనుచుండిరి. ఆ మాటలను విని, "అదృష్టముచేత వానిని జేయఁగలిగితిని. అందులో విశేషములేదు. నే నెవరి కొంపతీసితి నని యెవరు చెప్పలేదు" అని పెరికిలీసు మందముగఁ బలికి యూరకొనెను.

ఈ యుద్ధమునకుఁ గారణములు తెలియవు గాని, పెరికి

లీసు దానికిఁ గారకుఁడని చెప్పుదురు. ఈ నిందతప్ప మఱియొక టతనికి లేదు. ఇంతకాల మవిచ్ఛిన్నముగఁ జంచలబుద్ధిగల 'నథీనియనుల' నతఁడు పరిపాలించుటచేత నతనికి గుణాధిక్యత కలిగెను. ప్రజా రాజ్యముగ నున్న పట్టణమును మహారాజ్యాధి పత్యములోని నగరముగఁ జేయవలెనని యతఁడు యత్నించెను గాని వ్యవహారలోపములవలననో లేక మఱి యే కారణము లచేతనో నది సాగలేదు. అది లేకపోయినను, నగరవాసు లందఱు విద్యల నభ్యసించి పట్టణమునకుఁ గీర్తి ప్రతిష్ఠలను దెచ్చిరి. సాహిత్యనాటకాలంకారశాస్త్రములు పరిఢవిల్లెను. వక్తృత్వమును వా రభ్యసించిరి. కవులకుఁ గొదువలేదు. గాయకులు మన్ననలఁ బడసిరి. 'పెరికిలీసు రాజ్య'మని యతని ప్రభుత్వకాలము పేరొందెను.

పాంపెయుఁడు

పాంపేయుని తండ్రి 'స్ట్రాబుఁడు'. తండ్రి దురాశాపరుఁ డగుటచేత నతనిని రోమనులు గర్హించిరి. సన్నిపాతమువలన నతఁడు మృతినొందెను. స్మశానమునకు శవమును దీసికొని పోవుచున్న సమయమునఁ గోపముఁ బట్టలేక వారు దానినిఁ గీక్కి పారవేసిరి. తండ్రి నెంత నిందించిరో కుమారుని వారంత స్తుతించిరి. పాంపేయునిఁ బ్రేమించుట కనేక కారణములు గలవు. అతఁడు సంగరకేళీనిపుణుఁడు; శరశిక్షాశాలి; గురులకు భయస్థుఁడు; ఉదారుఁడు; దయార్ద్రహృదయుఁడు; శౌర్య ధైర్య గాంభీర్య ధురంధరుఁడు; వినయరతుఁడు; హృదయ విదుఁడు; మానధనుఁడు; ప్రజల పొత్తు నభిలషించువాఁడు. అతఁడు మఱియు సముచితసంభాషణంబులచేతఁ బ్రజల నం కించుటచే వారతని నభినందించిరి. చెలువంపుమేనును జెన్ను మొగంబును గలిగి, వారి నతఁ డాకర్షించెను. నేత్రములలో నతనికి సిరియుండు. అతఁడు మహా అలెగ్జాండరును బోలి యుండెను. మానసికముగ నితని పనుల నతఁడు స్మరించు చుండెను.

అతఁడు తండ్రితోఁగూడఁ బోరాటమునకు వెళ్లియుం

డెను. శత్రువు లతని స్నేహితుని వశముఁ జేసికొని, స్కంధా వారములో నతఁడు నిద్రించునపు డతనినిఁ బొడిచి చంపుమని స్నేహితునిఁ బ్రోత్సాహపఱచిరి. ఈ సంగతి భోజనకాలమం దతనికిఁ దెలిసినను పాంపేయుఁడు యథావిధిగ స్నేహితునితోఁ గలిసి భుజించి యతనినిఁ బంపివేసెను. అతఁ డా రాత్రి శిబిరములోఁ బండుకొనలేదు. స్నేహితుఁడు నిశాసమయమున శిబిరములోనికిఁ బోయి యతఁడుఁ బండుకొనినాఁ డని భావించి, కత్తితో నతని మంచముమీాద నాలు గైదు స్థలములలో గంట్లుపెట్టెను. తదుపరి, సైనికులందఱు కలహించి సేనాధిపతియైన స్త్రాబుని చంపుటకు యత్నించిరి. ధైర్యముఁ గలిగి పాంపేయుఁడు వారి నివారించెను. కొందఱుమాత్రము శత్రుపక్షములోనికి వెళ్లిరి.

ఇంతలో స్త్రాబుఁడు గతించెను. ఇతఁడు ప్రజలయొద్ద నపహరించిన సొత్తు పాంపేయుని యధీనములో నున్నదని ప్రజ లొక వదంతివేసి, యతనిని, న్యాయసభలో విచారణకుఁ దెచ్చిరి. స్వదేశమునకు వచ్చులోపున శత్రువు లతని గృహములోఁ బ్రవేశించి ధనము నపహరించిరి. అప్పు డతఁడు న్యాయసభలో ప్రాడ్వివాకుని (Proctor) యెదుట నపక్షమున న్యాయముగఁ బలికినందున నితఁ డందులకు సంతసించి తన కుమారితె నతని కిచ్చి వివాహముఁ జేయుటకు సమకట్టెను. ఈ సంబంధమునకుఁ బ్రజలు సంతసించిరి. అతఁడు

'అంతిస్థి' యను నామెను వివాహమాడెను. ఈమె న్యాయాధికారి కూఁతురు.

తదనంతర మతఁడు శత్రుపక్షమువాఁడైన 'సిన్నని' యొక్క శిబిరములోనికి వెళ్లెను. కారణము లేక యతనిని శత్రువు నిందించినందున నతఁ డక్కడనుండి వెడలెను. సైనికు లందఱు నతనిని 'సిన్నుఁడు' చంపియుండు నని యెంచి వా రతనితోఁ గలహించి వానిని జంపివేసిరి.

ఈలోపున పాంపేయుఁడు స్వగ్రామమునకుఁ బోయి యక్కడ బ్రజల నందఱిని రేపి కొంతసైన్యమును సమకూర్చెను. కొంతకాలమున కతనిసైన్యము బహుళమైనందున రాజ్యాధికారు లందఱు మిగులభయపడిరి. సం॥ ౨౩ రముల వయసువాఁడై రాజ్యాధికారుల సెలవు లేనిది యతఁ డీ సైన్యమును చేర్చెను. రాష్ట్రము పక్షమునఁ గొందఱు సేనాధిపతులు సైన్యములను దీసికొనివచ్చి యతనితోఁ బోరాడిరి. కాని వారి నందఱి నతఁడు సమరములోఁ బరిభవించెను. ఈ వార్తను విని రోముపట్టణములో నక్షుదర్శకుఁడును (Consul) న్యాయాధికారియునైన 'సిపియుఁడు' దండుతో వెడలివచ్చెను. ఇతఁడుగూడ యుద్ధములో నోడి పగారియయ్యెను. ఇటుల మహాదండనాయకు లఖండంబుగ ఖండింపఁబడుటను విని 'సిల్లుఁడు' తన సైన్యమును గొని పోరాటమునకు వచ్చెను. ఇతఁడు పాంపేయుని యొక్క రథగజతురగపదాతులను జూచి వెఱఁగుపడి అతని

తోఁ గలహించుటకు వెనుకకుఁ దీసెను. అపు డుభయ సేనాధి పతులు (సిల్లుఁడు, పాంపేయుఁడు) మిత్రభావమున సమావేశ మైనపుడు పాంపేయుఁడతనిని సార్వభౌముఁడని (Imperator) గౌరవించి వందనముఁ జేసెను. తనకంటె చిన్నవాఁ డైనను పాంపేయుని సిల్లుఁడుగూడ నటులనే గౌరవించి మన్ననఁ జేసెను. అతఁడు వచ్చినపుడెల్ల సిల్లుఁడు ప్రత్యుత్థానముఁ జేసి యతనిని దీసికొని వచ్చి యాసనముపైనిఁ గూర్చుండ నియమించుచుండెను.

ఇటుల గౌరవములను బొందుచున్నను బాంపేయుఁడు గర్వించలేదు. సిల్లుఁ డతనిని ఫ్రాంసు దేశమునకుఁ బోయి యక్కడ సేనాధిపత్యమును వహించవలసిన దని నియమించెను. "అక్కడి సేనాధిపతినిఁ బనిలోనుండి తొలఁగించుట న్యాయముకా"దని పాంపేయుఁడు చెప్పెను. అందులకు సిల్లుఁడు సంతసించక పాంపేయుని సేనాధిపత్యము వహించుమని నిరోధించెను. ఆజ్ఞోల్లంఘనముఁ జేయలేక పాంపేయుఁడు సమ్మతించి ఫ్రాంసు దేశమునకుఁ బోయి యక్కడి సేనాధిపత్యమును వహించి సిల్లునియొక్క కార్యముల నతఁడు నిర్వర్తించెను.

కొంతకాలమునకు 'సిల్లుడు' నానా దేశములలోను సర్వాధికారియని ప్రఖ్యాతి వహించెను. అందుల కతఁడు సంతసించి ప్రత్యయిత దండనాయకులను సన్మానించి, బహూకరించెను. పాంపేయునియొక్క సుగుణములకు ముదమంది

సిల్లుఁ డతనితో సంబంధముఁ జయుటకుఁ దలపెట్టి దంపతు లిరువురు నేకీభవించి తమ కోడలి నతని కిచ్చి వివాహముఁ జేయుటకు సమకట్టిరి. ఇంతకన్న క్రూరమైనకార్యము మఱి యొకటి లేదు. అతని మొదటి భార్య (అంతస్థి) నెలదప్పి యుం డెను. అతనిమూలమున నామె తండ్రి మరణము నొందెను. ఈ దుఃఖమును బట్టలేక యామె తల్లి యాత్మహత్య చేసికొనఁ బూని యుండెను. వీనికి తోడుగ పాంపేయుఁడు రెండవ వివాహ మాడుననువార్త వినవచ్చెను. అతఁడు వివాహమాడఁ దలఁచిన పడుచు గర్భముధరించి యుండెను. ఇంతలో 'అంతస్థి' ప్రసవమై పురిటిచావుఁ జచ్చెను.

తదనంతరము 'సిసిలీ'ద్వీపములోఁ గొందఱు రాజ్యాధి కారులపైని తిరుగఁబడిరి. వారిని దండించుటకు పాం పేయుఁ డా ద్వీపమునకు వెళ్లి వారిని మాపివేసెను. ఇంతకు లోపున నాఫ్రికాఖండములో నుత్తరభాగమునఁ గొన్ని యల్ల రులు పుట్టినందున వాని నణఁగఁగొట్టుటకు 'సెనేటు' సభ వారు, సిల్లుఁడును, పాంపేయున కుత్తరువుచేసిరి. అతఁ డా ప్రకారము ఆఫ్రికాఖండమునకు దండుతో వెడలి వెళ్లెను. అక్కడ ఘోరాహవములో శత్రువులఁ దునుమాడి యతఁడు జయముఁ బొందెను.

ఇంతలో నతనిని సేనాధిపత్యమును విడిచి, రాజధా నికి రావలసిన దని సిల్లుఁ డుత్తరములు వ్రాసిపంపెను. ఇందుకుఁ

గారణ మతనికిఁ దెలియలేదు. ఈ సంగతి సైనికులు విని తమ్ము ను విడిచి పాంపేయుఁడు వెళ్లుటకు వారు సమ్మతించలేదు. సేనాధిపతియందు మిగుల బద్ధానురాగులైనందున వా రతనిని సేనాధిపత్యము విడువవల దని నిరోధించిరి. కాని వారి నతఁ డెంత సమాధానముఁ జేయఁ దలఁచినను వా రతనిమాటల సరకు సేయక, అతని నధికారుల యాజ్ఞకు వ్యతిరేకముగ నడువవలసిన దని ప్రోత్సాహముఁ జేసిరి. "నే నధికారుల యాజ్ఞకు వ్యతిరేకముగ నడువలేను. మీరు నన్నిటుల నిర్బంధముఁ జేసిన యెడల నే నాత్మహత్యఁ జేసికొనియెద"నని వారితోఁ జెప్పి దండును వెంటఁబెట్టుకొని రాజధానికిఁ బోవుటకుఁ బ్రయత్నముఁ జేసెను.

సర్వాధికారియగుటకు పాంపేయుఁడు ప్రయత్నించుచుండె నని రోముపట్టణములో నదంతి పుట్టినందున సిల్లుఁ డతనిని సేనాధిపత్యము నదలి పట్టణమునకు రావలసిన దని యుత్తరువుచేసెను. మహా వైభవముతో పాంపేయుఁడు రాజధానికి వచ్చి జయప్రవేశముఁ జేయవలెనని యత్నించెను. అది పూర్వాచారమునకు విరుద్ధ మని సిల్లుఁడు వాదించెను గాని పాంపేయుఁ డందు లక్ష్యపెట్టక నాలుగేనుఁగులచే లాగఁబడిన రథమునెక్కి జయద్వారముగుండఁ బట్టణములోఁ బ్రవేశించెను.

'దుందుభి ఖంజరి మర్దళ భేరీరవంబులు' మిన్ను ముట్టాయ

నీ గండరగండఁడిటుల మహాటోపముతోఁ బరిక్రమించినందుకు సిల్లుఁడు మొగంబు గంటుపెట్టుకొనెను. ఇంతలో నితనికి కాలము సమకూరెను. అవసానకాలమున నితరులను తన కుమారునికి సంరక్షకులుగ నియోగించి పాంపేయునిమాత్ర మితఁడు నిరసనఁజేసెను. సిల్లుఁడు కాలాంతరగతుఁ డయ్యెను. బిరుదు నిశానీలతో నితనిని రుద్రభూమికిఁ దీసికొని వెళ్లునపుడు పాంపేయుఁడు గూడపోయెను.

కొంతకాలమునకు 'లెపిడస్సు' అను నతఁడు రోములో సర్వాధికారమును బొందుటకు సమకట్టి సైన్యములను గూర్చి, వానితోఁగూడ 'ఇటలీ'దేశపు టుత్తరభాగమును జయించి రోముపట్టణసమీపదేశము వచ్చిచేరెను. నాగరికు లందఱు గలతఁ జెందిరి. పాంపేయుఁడు పైగానుండి శత్రుసైన్యము నోడించి, వారి భయమును బాపెను. 'లెపిడస్సు' దేశమును విడిచి పారిపోయి దుఃఖము భరింపలేక మృతినొందెను.

స్పానియాదేశము రోముప్రజారాజ్యములోనిది. అక్కడి రాజ్యాధికారి తిరుగుబాటు చేసి స్వాతంత్ర్యముఁ బొందవలె నని సమరసన్నాహముఁ జేసెను. అతనిని దండించుటకు రోమను అధికారు లొక సేనానిని సైన్యముతోఁ బంపిరి. కాని యతఁడు వానిని శిక్షింప లేకపోయెను. అటుపైని వారు పాంపేయుని సైన్యముతోఁ బంపిరి. అతఁడు స్పానియాదేశముఁ బోయి దాడిలో వైరుల దునుమాడి జయమును బొందెను.

అతఁ డనంతరము రాజధానికి వచ్చినపైని 'విరజయోత్సవమును' బ్రజలు చేసిరి. ఇది రెండవ యుత్సవము. తదుపరి పాంపేయుఁడు క్రాసస్సుతోఁగూడ 'అక్షుదర్శకుని' యుద్యోగమును నిర్వహించెను. వారిరువురు గొంతకాల మేకీభవించి పని పాటులను జక్కపెట్టిరి గాని తుదకు కలహించి వ్యవహారమును మానిరి.

అటుపైని పాంపేయుఁడు సభలో న్యాయవాదిగ నుండ లేదు. కొన్ని సమయములలోమాత్ర మతఁడు బయటికి వచ్చుచుండెను. బయలుదేరినపుడు బంధుమిత్రపరివారములతోడఁ గూడి యతఁడు వాహ్యాళి సలుపుచుండెను. అనేకులు పరివార జనులకు వేతనము లిచ్చి పోషించుచు మహావైభవముతో నతఁడు జీవించెను. అతి పరిచయము మర్యాదకు లోకువయని యెంచి పరుల కతఁడు దర్శనమిచ్చుటలేదు. మొదటినుండి, ప్రజారాజ్యములో జీవించుచు ప్రజలను బొడగన్న భృత్యుని కైవడి వారియెడల సంచరించి కాలపరిపక్వమున రణశూరుఁడని పేరుఁబొందినందు కతనికి గర్వము బలిసెను.

ఇంతలో మధ్యధరాసముద్రముమీఁద నోడదొంగలు విస్తరించి నావికాయాత్ర జేయువారిని వధించుచుండిరి. నావికాయాత్రఁ జేయుట కష్టమయ్యెను. వర్తకవ్యాపారములు నిలిచిపోయెను. రోమను లందుకు కోపించి వారిని దండించుటకు ౫౦౦ యుద్ధనావలను సమకూర్చి పాంపేయుని

నౌకాసేనానిగ నియమించిరి. వెంటనే అతఁడు నావలతో బయలుదేరి వారిమట్టు మాపెను. ఈ శుభవార్త రోమనులు విని మిగుల సంతసించిరి. రోమురాజ్యమునకు తూర్పుననున్న దేశముల కతనిని సర్వాధికారిగ వారు నియమించిరి. ఆ దేశములలో నతఁడు రోమకాధిపత్యమును స్థాపించుటకు మాతంగతురంగనరనికురంబబలంబులతోఁ గదలివెడలి వానినతఁడు స్వాధీనముఁ జేసికొని రాజధానిం జేరెను.

అతని ప్రతాప మిటుల లోకవిశ్రుతమైయుండ స్వగృహచరితము లింపుగ లేవు. అన్ని దేశములః తిరిగి వేళకు భోజన భాజనములు లేక, కీర్తిని సంపాదించుటకుఁ గష్టపడి యతఁడు సుఖముగఁ గాలయాపనఁ జేయవలె నని యిల్లు చేరెను. అతఁడు పరదేశములో నున్నకాలమున నతని భార్య పరపురుషునితోఁ గూడె నని యతఁడు విని కలఁతఁ జెందెను. ప్రపంచకధర్మ మంతయు ద్వంద్వమె. మనుజుఁడు ద్వంద్వాతీతుఁడు కావలెను. అతఁడు దుఃఖపడి భార్యకు విడియాకులిచ్చెను.

అతఁడు దేశములోనికి వచ్చి ప్రజల నెటుల త్రిప్పునో, రాజధానిలోఁ బ్రవేశించి నగరవాసుల నెటుల మన్నించునో, ప్రజారాజ్యముయొక్క నామరూపముల నేకరాజ్యాధిపత్యమునకు ఎటుల మార్చునో యని పలువిధములఁ బ్రజలు చింతించిరి. క్రాసస్సు తన సర్వస్వము తీసికొని పట్టణము విడిచిపోయెను.

పాంపేయుఁడు దేశములోనికి వచ్చి దళములు విడివడుట కుత్తరువు చేసెను. వీరజయోత్సవమునకు రాజధానికి రావలసినదని వారితో నతఁడు చెప్పెను. వారి వారి స్థానములకు వారినిఁ బొండని సెలవిచ్చి పంపివేసెను. అనంతర మతఁడు స్నేహితులతోను పరివారజనముతోను గూడి నగరమునకు వచ్చుచుండెను. ఈ వార్తను విని నగరములలోని ప్రజలు సంతసించి గుంపులు గుంపులుగ నతని వెంట నంటి రాజధానికి వచ్చిరి. 'సెనేటు'సభను తిరుగఁద్రోసి మహారాజ్యాధిపత్యమును స్థాపించుట కతనికి సమయము దొరికెను. కాని యతఁ డందులకుఁ బూనుకొన లేదు. అతఁడు దిగ్విజయముచేసి వచ్చిన తరువాత చేసిన యుత్సవములలో నిది మూఁడవ వీరజయోత్సవము. అతఁడు దేశములు కొట్టి తెచ్చిన ధనము రాసులుపోసిరి. స్వాధీనమైన దేశములనుండి ౨౧,౦౦౦ టాలంటులు (౧ టాలంటు=౧౯౩ కాసులు; ౧ కాసు=౧౪ రూప్యములు) రాఁబడి వచ్చెను. పంచాశ్వములు, భద్రగజములకు పరిమితి లేదు. పరాజిత రాజుల ప్రతినిధులనుగూడ నతఁడు వెంటదెచ్చెను. ఈ యుత్సవము రెండురోజులు రోమునగరములో జరిగెను.

ఇంతలో బాలసూర్యునివలె సీజే రుదయించెను. క్రాసస్సు పాంపేయులకుఁ గల మత్సరములఁ బాపి వారిని సఖులుగఁ జేసి వారితో నతఁడు గలిసెను. ఈ ముువ్వు రేకీభవించి రాజ్యమేలుటవలన సీజేరు లాభమునుబొంది క్రమముగ నేక

రాజ్యాధిపత్యమును స్థాపించుటకు దగిన సన్నాహములన తఁడు చేసెను. నూతనసీమకుఁ బ్రజలను బంపుటకు సేద్యములేని భూముల నరికట్టించుటకు సీజేరు యత్నించి పాంపేయుని సలహాతో సెనేటుసభలోఁ బ్రస్తావించెను. ఇందుకుఁ బ్రజలు సంతసించిరి.

సీజేరునం దభిమానము పాంపేయునికి లావయ్యెను. వా రిరువు రది నొకటేమాట. మాటలలోనె గాక క్రియలలోఁ గూడ వా రేకీభవించిరి. సర్వసేనాధిపత్యమును వహించుటచేతఁ బూనినకార్యములను వారు నిరంకుశముగ నెరవేర్చిరి. సీజేరుయొక్క కుమార్తె 'జూలియా'ను పాంపేయుఁడు వివాహమాడెను.

సీజేరు, పాంపేయుఁడు క్రాసస్సు వీరు ముగ్గురు రాజ్యమును మూఁడు భాగములుగఁ బంచుకొనిరి. వారి వారి రాజ్యములకు మిగిలినవారు పోయి వ్యవహారములను జూచుకొనుచుండిరి గాని పాంపేయుఁడు స్వరాజ్యమునకు వెళ్లక రోము నగరములోనుండి నూతనముగఁ గాపురమునకు వచ్చిన భార్యతోఁ గాలముఁ గడుపుచుండెను. ఒకవేళ నతఁడు గజములను బోరాడించును; మల్లులయుద్ధముఁ జూచును; నాటకములఁ జూడఁబోవును. ఈ మొదలగు వినోదములలో నతఁడు భార్యతోఁ గలిసి విహరించెను. దంపతు లిరువురుఁ గలిసి 'ఇటలీ' దేశములోని నగరములను జూచుచు యాత్రజేసిరి. కొంత

కాలమున కామె గర్భిణియై, యకాలములో నొక స్త్రీశిశువును గని పురిటిచావుఁ జచ్చెను. ఆ శిశువుకూడ విశేషకాలము జీవించలేదు. తదనంతరము పార్థులతో యుద్ధముఁ జేయుచు చనిపోయిన కుమార క్రాసస్సుయొక్క భార్యను పాంపేయుఁడు వివాహమాడెను. ఆమె చక్కనిది. చక్కదనమునకుఁ దోడుగ నామె వీణవాయించఁ గలది; బీజగణితములో నామెకు ప్రవేశముండెను; తత్వజ్ఞానమును లెస్సగ గుర్తెఱిఁగియుండెను. ఇన్ని విద్య లున్నను నామె భర్తకు శుశ్రూషఁ జేయుచు మెలకువతో సంచరించెను. స్త్రీలు విద్యనేర్చిన, వినయవిధేయతలు లేక యమంగళకార్యములు సేయుదు రను మాట కామె వికృతముగ నడిచెను.

ఇంతలో పాంపేయుఁడు 'నేపిల్సు' పట్టణములో చావు సంకటముపడి దైవకృపవలన స్వాస్థ్యము నొందెను. అతఁడు మృత్యువువాతఁబడి లేచినందుకు పట్టణములలోను పల్లెలలోను దేశమంతటఁ బ్రజలు మహోత్సవముఁ జేసి యతనిని దర్శించుటకు వేనవేలుగ వచ్చిరి. ఈ మర్యాదలను బొందుట చేత నతనికి గర్వ మంకురించెను. ఇంతకుపూర్వము వినయవిధేయతగ నున్న పాంపేయునకు దర్పము బలిసి సీజేరును నిర్లక్ష్యముగఁ జూడనారంభించెను. “అతఁడు పక్షివంటివాఁడు. ఇతనిఁ బడఁద్రోయుట నిముషముపని” యని పాంపేయుఁడు ప్రగల్భములు పలికెను. ఈ మాటలమూలమున నతనికి

ముప్పువచ్చెను. కొండెగాండ్రి మాటలను సీజేరుతోఁ జెప్పి, వాని మాటలను పాంపేయునితోఁ బలికి వారికి మనస్పర్థలను రగిలించిరి.

సీజేరు, పాంపేయుఁడు, వీరిరువు రతిరథశ్రేష్ఠులు. సేనాధిపతులు. ఒకఁడు భూసైన్యములకు నాయకుఁడు; మఱియొకఁడు భూనావికాసైన్యముల కధికారి. వీరిరువురు రోమునగరము స్వాధీనముఁ జేసికొని మహారాజ్యాధిపత్యమును స్థాపించుటకు సమకట్టియుండినవారు. ప్రళయకాలమున మహాబలప్రేరితంబులై క్షుభితంబు లగు మహాసముద్రంబులు చెలియలికట్ట నతిక్రమించుట కుపొంగు విధమున ప్రత్యానీకసైన్యంబులు రెండును మార్కొని పోరాటము సలిపిరి. సీజేరుఁ జయముఁబొందెను.

పాంపేయుఁ డపజయముఁబొంది దారాపుత్రాదులతోఁ గొంచెఱు పరివారకులు వెంటరా నొక పడవనెక్కి పరదేశములకుఁబోయెను. ఏదేశపురాజును జేపట్టి శత్రువును శిక్షించుటకు దగిన సైన్యమును లేవనెత్తుటకు వీలగు నని పాంపేయుఁడు చింతించెను. 'ఈజిప్టు' దేశము నేలుచున్న కుమారరాజు తన కాప్తుఁ డని యెంచి, యక్కడకుఁ బోవుట కతఁడు సమకట్టి కుమారరాజునకు వర్తమానముఁ బంపెను. అప్పు డితని మంత్రులు ‘‘ఏలినవారు పాంపేయునిఁ జేరఁదీసిన, సీజేరు మీకు శత్రు వగును; పాంపేయుఁడు యజమానుఁ డగును. మర్యాదఁ జేయక పాంపేయునిఁ బొమ్మనిన నతఁడు

కార్పణ్యము వహించును; దొరికినవానిఁబట్టి యప్పగించ నందుకు 'సీజేరు' కోపగించును. అందుచేత, నిరాయుధుఁడుగ నున్న పాంపేయుని మంచిమాటలతోఁ జేరఁదీసి యతనిని జంపుట మేలు. సీజేరుకు మీాయం దనుగ్రహము కలుగును. పాంపేయుఁడు మిమ్ముల నేమియుఁ జేయలేఁ"డని కుమార రాజునకు బోధచేసిరి.

నగరములోనికి విజయము చేయవలసిన దని కుమార రాజు వర్తమానముఁ బంపి నందున, పాంపేయుఁ డొక పర్యా యము భార్యను ముద్దులాడి, కుమారునిఁ గౌఁగిలించుకొని, యొక చిన్నపడవనెక్కి యొడ్డునఁజేరెను. మామగారైన సీజే రును నమ్మి యతని సముఖమునుండిన, దన చేయి క్రిందగు నని యెంచికదా, పాంపేయుఁడు పరదేశరాజును నమ్మి యతని చేతిలోఁబడెను. రెండు కత్తు లొక వరలో నిమిడియుండ లేవు. అతఁ డొడ్డునకు వచ్చిచేర, కుమారరాజు వచ్చి వందనము చేసెను. వందన ప్రతి వందనములైనపిదప పాంపేయుఁడు ప్రసంగించుటకు యత్నించుచుండ, హంతకులు వెనుకనుండి వచ్చి యతనిని బాకులతోఁ బొడిచి చంపిరి. మరణమునొందు నరి కతనికి ౫౯ సంవత్సరముల వయస్సు. ఈ యుపద్రవమును జూచి భార్య కుమారుఁడు మొదలగువారు భయపడి నావను గడుపుకొని పోయిరి.

అతని వెంటవచ్చిన పరివారకుఁ డొకఁ డాశవమును

దీసి, సమీపముననున్న యొడ్డునఁ బెట్టి దానిని దహనముఁ జేయఁ జూచెనుగాని కట్టెలు లేకపోయెను. శిథిలమైయున్న యొక పడవయొక్క బల్లలను ప్రోగుచేసి వానితో నతఁడా శరీరమును దహనముఁ జేసెను. పాంపేయుండు క్రీ. పూ. సం॥ ౪౮ రములో మృతినొందెను.

మార్కసు-బ్రూటసు

మార్కసు-బ్రూటసుయొక్క పూర్వీకుఁడు 'రోము' నగరములోఁ బెద్ద యుద్యోగముఁ జేసెను. ఇతఁడే, నగరములోని ప్రజాపీడకుల సంహరించి, రాజ్యమునకు స్వాస్థ్యమును దెచ్చెను. ఇతని రూపమున, రోమకు లొక యిత్తడి ప్రతిమను నిరూపించి, నగరములో స్థాపించిరి. ఇతఁడు చదువుకొనిన వాఁడైనను, మహా కఠినుఁడు. ఆ వంశములోనివాఁడైన మార్కసు-బ్రూటసు చదువుకొని నెమ్మదియైనవాఁడు; మెత్తని చిత్తముగలవాఁడు. జూలియసుసీజేరును చంపుటకు గూడిన కుట్రదారులలో నొకఁ డైనను, దౌర్జన్యమును జేసినవాఁడు 'కాసియసు' యనువాఁడు గాని, యతఁడు కాఁడు. అతఁ డుదారపురుషుఁ డని వాడుక. అతఁడు కులీనుఁ డని కొందఱు, కాఁడని కొందఱు చెప్పుదురు. ఏది ఎట్లున్నను, ఇతని పూర్వీకులలో మూఁడు, నాలుగు తరములలోనివారు సర్కారుద్యోగము చేసినటుల కానవచ్చుచున్నది.

గ్రీకు వేదాంతియైన 'ప్లేటో'మత మతఁ డవలంబించెను. లాటినుభాషలోఁ జదువ, వ్రాయ, నుపన్యసించుటకుఁ

దగినంత పాండిత్య మతఁడు సంపాదించెను. ముక్తసరిగ వ్రాయు టయు, ప్రసంగించుటయు నతని వాడుక.

ఈ కాలములోనే, రోమునగరమును, రాజ్యమును స్వాధీనపఱుచుకొనుటకు, సీజరు, పాంపేయుఁడు ప్రతికక్షి వహించి పోరాడుచుండిరి. తన తండ్రిని జంపినవాఁడని కార్ప ణ్యము సహించక, పాంపేయునిపక్షమును బ్రూటసు నవలం బించెను. శతృకక్షిలోనివాఁడైనను, సీజ రతనిని ప్రేమించెను. అనంతరము, సీజరు, పాంపేయుఁడు పోగాడిరి. పోరాటములోఁ బాంపేయుఁ డోడిపోయెను. బ్రూటసు వచ్చి సీజరుపక్ష ములోఁ జేరెను.

అతఁడు న్యాయమైన పనులకే పూనుకట్టును; పూనుకట్టిన వానిని తుదముట్టించును; తుదముట్టినవానిలో జయమే గాని యపజయము లేదు. ఒక పని, న్యాయము గాని యన్యాయము గాని, చేయుమని పలుమా రొకరు చెప్పుటచేత, అతని మన స్సొక్కొకవేళ తిరుగును గాని, యతఁ డటుల సాధారణముగ మనస్సును తిరుగనియ్యలేదు. అతఁడు నిష్కర్షగ వ్యవహార ములను జరిపెను. కొన్ని పరగణాలలో సర్కారుద్యోగస్థులు ప్రజలను బీడించి సొమ్ము నపహరించుట గలదు. అతఁ డేపర గణాలలో సర్కారుపనిఁ జేసెనో, యక్కడివారందఱు సుఖ ముగ జీవించి, యతనిని బొగడిరి. అతనికి ధనదాహము లేదు.

'ప్రేటరు'ద్యోగము లనేకములు గలవు. అందులో

రోమునగరములోని యుద్యోగము శ్రేష్ఠము. అందుచేత నా పనికి, బ్రూటసు, ఇతని బావమరది 'కాసియసు' వీ రిరువురు దరఖాస్తుఁ జేసిరి. వారిరువురలో బ్రూటసు నా పనిలో సీజేరు నియోగించెను. వీ రిరుగురితో సఖ్యతగ నుండవలెనని సీజేరుయొక్క యభిప్రాయము. ఇతఁడు సమకూర్చు చున్న యేకచ్ఛత్రాధిపత్యమునకు వీరుమాత్ర మిష్టపడ లేదు. మరియొక యుద్యోగమిచ్చినను, 'కాసియసు' లోలోన ఘూర్ణిల్లుచుండెను. బావమరదుల కెప్పుడును వైరమె. బావమరది చొరవరి, తొందరపాటుగలవాఁ డని యతనికి కోపము.

బ్రూటసు 'ప్రేటరు'గ నుండుకాలములో, 'ప్రజాపీడకుల నెఱుంగుము. ఎఱుంగకపోయిన, నీవు బ్రూటసువు కావు" అని వ్రాయఁబడిన కాగితములచేత నతని న్యాయపీఠ మలంకరించఁబడియుండెను. అంతలో సీజేరును జంపుటకు, కాసియసు మొదలగువారు సమకట్టి, కొంచెము పేరుగలవాఁడు కుట్రకులకు నాయకుఁడుగ నుండిన సలక్షణముగ నుండు నని యెంచి, బ్రూటసును దమలోఁ జేర్చుకొనుట కాలోచించిరి. ముందుగ నతని భావము గనుగొని, వా రతనిని గలుపుకొనిరి. నాఁడుమొద లతఁడు స్వాస్థ్యము గోలుపోయి హాయిగ నిద్రించుట లేదు; అతని గుండెలు బరువెక్కెను; నిదురలోఁ ద్రుళ్లిపడి లేచుట సహజమాయెను; కళంక రహితునకు కళంకము తగిలె. ముఖముఁజూచిన మీఁగాళ్లవాపు బయల్పడు నను లోకోక్తి

నిజమయ్యె; కచ్చేరిలో నతఁడు తన ముఖమును వికాసముగ నుంచ జూచెనుగాని అట్టిపని వీలుగాదయ్యెను. పనిపాటులు లేనిసమయములో నతఁడు మౌనముగ నుండును. అతని మనో వ్యధనుభార్య కనిపెట్టి, యతని నడుగుట యుచితముకా దని తలంచి, యొక పన్నాగము పన్నెను. పరివారకు లందఱను బొమ్మని, కత్తితో నామె తన చేతిమీఁద నొక గంటు వెట్టు కొనెను; రక్తము కారుచుండెను. అప్పుడు భర్తవచ్చి కారణమే మని యామె నడిగెను. ఆమె కారణముఁ జెప్పక "ఏమైన మీకేమి? నేను మీకు సహధర్మచారిణియని తోఁచిన, మీ మనోవ్యధను నాతోఁ జెప్పియుందురు. అటుల చేయలేదు గనుక,...." అని యేడ్వసాగెను. ఆమె చదువుకొనినది; బుద్ధి మంతురాలు; ఆలోచన పరురాలు; 'స్త్రీలనోటిలో నూఁగింజ నాన'దను మాట తెలిసినను, నామెతో నతఁడు కుట్రసంగతిఁ జెప్పెను. ఆమె గాయముఁ జూపించెను.

అనంతరము సీజేరు సభలోనికి వెళ్లుటయు, కుట్రదారు లందఱతని నక్కడ బొడిచి చంపుటయు జరిగెను. కొంతవఱకు సీజేరు వారి నెదిరించెనుగాని, బ్రూటసు తనను బొడుచుట చూచి, 'అరే, బ్రూటసు, నీవుకూడానా' యని యతఁడు కండ్లు మూసికొని నేలఁగూలెను. శత్రువును సంహరించి, ప్రజారాజ్య మును నిలఁబెట్టినందుకు, సెనేటుసభవారు బ్రూటసు నభినం దించిరి; ప్రజలుగూడ సీజేరు మరణమునకు విచారించలేదు.

తదుపరి సీజేరుయొక్క దినవారములు వచ్చెను. అతనికి నపరకార్యములఁ జేయుట కతని స్నేహితుఁడు 'ఆంతోని' యారంభించెను. శవమును రుద్రభూమికిఁ దీసికొని పోవుటకు ముందు, మరణము నొందినవాని బంధువుఁ డొకఁడు ప్రే తోపన్యాస మొకటిసేయుట, రోమకులలో వాడుక కలదు. మరుచటిదినము 'ఆంతోని' ప్రజలయెదుట ప్రేతోపన్యాస ము నిచ్చెను. చనిపోవుటకు ముందు, సీజేరు మరణశాసన (విల్లు) మొకటి వ్రాసి, దానిలోఁ బ్రతి రోమకునకు సుమారు రు ౫౦ లిచ్చి, నగరమునకుఁ జైనున్న యుద్యాన వనములు తోఁటలు మొదలగువానిని ప్రజలు వాడుకొనవల సినదని శాసించెను. ఈ శాసనమును 'ఆంతోని' చదివి వారికి వినిపించెను. అదివఱకు సీజేరు మరణమునకు విచారించని వారంద ఱుద్రేకించి, కుట్రదారులను సంహరించుటకు సిద్ధ పడిరి. సీజేరుకు తగిలిన గాయముల నతఁడు వారికిఁ జూపించెను. వారు వానిని జూచి విశేషముగ కోపించి, బల్లలు కుర్చీలు మొదలగువానిని తగులబెట్టి, యా కొరకంచులతోఁ గుట్ర దారుల గృహములను దగులబెట్టుటకుఁ బోయిరి. ఈ సంగతి వారు విని గృహములు విడిచిపోయిరి. బ్రూటసు లేచి పారి పోయెను.

అనంతరము సీజేరుయొక్క మేనల్లుఁడు 'అగస్టసు-సీజేరు' నగరమునకు వచ్చెను. ఇతఁడు 'ఆంతోని'తోఁగూడి, 'లెపిడసు'

యనువానితో సహా దేశమును బంచుకొనెను. బ్రూటసు 'ఆథెన్సు' నగరములో నివసించుచుండెను. లోలోపున నతఁడు 'కాసియసు' మొదలగు స్నేహితులద్వారా పనిచేయించి, సైన్యమును జేర్చెను. రోముకు దూర్పుననున్న దేశము లతనికి స్వాధీనమయ్యెను. అతఁడు సైన్యములను దీసికొని 'అగస్టసు' పైకి వెడలెను. ఒకనాఁడు వీరు విడిదిచేసిరి. అతఁడు విశేషముగ నిద్రపోవువాఁడుగాఁడు. రాత్రి భోజనముఁ జేసి, ౨౩ గంటల కాలము శయనించి, శేషించినకాలములోఁ జదువును; కొంత వర కుత్తరువులను వ్రాయును. స్కంధావార మా రాత్రి నిశ్శబ్దముగ నుండెను. శిబిరములో నతఁ డొంటరిగ గూర్చుని వ్రాసికొనుచుండెను. అప్పుడు నిశిరాత్రి; ఒక ఛాయాగ్రహ మతని యెదుట నిలిచెను. "నీ వెవ్వఁడవు? నాతో నీకేమిపని?" యని యతఁడడిగెను. "నేను నీ దురదృష్ట దేవతను. యుద్ధములో నన్ను చూడగల"వని చెప్పి యా గ్రహాము జారిపోయెను. అనంతరము పోరయ్యె. ఉభయసైన్యములు దార్కొని మిన్నుముట్టనార్చుచు, బొడుచుచు, దిక్కులు తెలియక, వెనుదియ్యక, పోరాడిరి. అగస్టసు జయముఁ బొందెను. కాసియసు మొదలగువారు మడిసిరి. బ్రూటసు ముప్వురు పరిచారకులతోఁ గూడి పరారియయ్యెను. వీరొక కొండ గుహను జేరిరి. స్నేహితులకు గలిగిన విపత్తునకు విచారించి, తనను జంపివేయవలసిన దని యతఁడు సేవకులకు

వేఁడెను. వారిలో నొకఁడు కత్తియెత్త, దానిమీఁదఁబడి యతఁడు ప్రాణములు విడిచెను. సేవకు లాత్మహత్యఁ జేసికొనిరి. ఈ యుద్ధము క్రీ. పూ. సం॥ ౪౨ రములో జరిగెను. భర్త మరణము విని, యతని భార్య దుర్మరణము దెచ్చుకొనెను.

అతఁడు గ్రంథపఠనకుఁ దగినవాఁడుగాని, సర్కారు పనికిఁ దగినవాఁడుకాఁడు; ప్రజారాజ్యమును నిలబెట్టుటకు పాటుపడెను; స్వదేశాభిమాని యని పేరొందెను. ఆ కాలములో నతఁడు మంచినడవడికలవాఁడు; చదివిన చదువుల నతఁడభ్యాసములోనికిఁ దీసికొని రానందున, నవి నిష్ప్రయోజనములయ్యెను. మంచి జ్ఞాపకశక్తిగలవాఁడు. ప్రజానాయకుఁడగుటకుఁ దగిన త్రిశక్తు లతనికి లేవు. అందుచేత, నతఁడు మాటుపడెను.

మార్కు - ఆంతొని

ఇతని తాతపేరు 'మార్కు-ఆంతొని'. ఇతఁడు 'సిల్లు' ని పక్షములోనివాఁ డగుటచేత దుర్మరణమునొందెను. ఇతని తండ్రిపేరు 'ఆంతొని'. ఇతఁడు పెద్దయుద్యోగ్యములు చేసినట్లు కనఁబడదు. అయిన నితఁడు ధార్మికుఁడు; శాంతుఁడు; నెమ్మదిగఁ గాలముఁ గడిపెను. ఇతనియొద్ద కొక స్నేహితుఁడు డబ్బులేనందున, సహాయముచేయుమని కోరనచ్చెను. ఇతని వద్ద సొమ్ములేదు; లేదని చెప్పలేఁడు; అందులో, భార్యవద్ద భయము. కుమారునిఁ బిలిచి, వెండిగిన్నెలో నీరుపోసి తెమ్మని చెప్పి, వాఁడు దానిని తెచ్చినతరువాత, వానిని లోనికిఁ బంపివేసి, యాగిన్నెను స్నేహితునికిచ్చి వీనిని సంతోష పెట్టెను. తరువా తా గిన్నె కనఁబడనందున, భార్య పరిచారకులను దండించుటకు సిద్ధ మయ్యెను. అప్పు డితఁ డామెతోఁ దాఁ జేసిన సంగతిఁజెప్పి, యామెను శాంతిపఱచెను.

తండ్రి మరణమునొందెను; తల్లి మరియొకనిని వివాహ మాడెను. పిదపఁగూడ నతఁడు తల్లి సంరక్షణలో నుండెను. సవతితండ్రి 'కాటిలీని' కుట్రలోఁ గలిసియున్నందున, శిశిరో యతనినిఁ జంపించివేసెను. అందుచేత, శిశిరోకు, ఆంతొనికి

వైరముపుట్టెను. ఆంతోని మంచి చక్కనివాఁడు; శృంగార పురుషుఁడు. స్నేహితులతోఁ గలిసి మద్యపానముఁ జేయుచు, వారాంగనల పొత్తును బొంది కాలముగడిపి, ౨౫౦ టాలంటులు ఋణముచేసెను. ఈ సంగతి తండ్రి తెలిసికొని, 'కుమారాంతోని'ని గృహము వెడలఁగొట్టను. అతఁడు వెంటనె గ్రీసు దేశమునకుఁ బోయి, యక్కడ రణశిక్షను బొంది, వక్తృత్వము నభ్యసించెను.

గ్రీసు దేశములో 'గబీనియసు' అనువాఁడు పాడుదర్శకుఁడు (Proconsul) గ నుండెను. ఇతఁడు సిరియాదేశమునకు యుద్ధమునకు వెళ్లినపు డాంతోనినిని గూడ రమ్మనెను గాని, యతఁ డనామికుఁడుగ వెళ్లుట కిష్టపడనందున, నతనిని రాహుత్తుల సేనానిగ నియోగించి వెంటఁదీసికొని వెళ్లెను. ఆంతోని మహాశూరుఁడు. సిరియాలోని పట్టణమును ముట్టడించినపుడు, ప్రహరీగోడల నతఁడు ముందుగ నెక్కెను. శత్రువుల దునుమాడి, రోమకుల కతఁడు జయముఁ గలుగఁజేసెను.

తరువాత మరికొన్నిదినములకు 'ఈజిప్టు' దేశపురాజు తనకు సహాయముఁ జేయుటకుఁ గొంత సైన్యమును బంపవలసిన దని కోరినందున, 'గబీనియసు' 'ఆంతోని'ని సైన్యముతో వెడలవలసిన దని యుత్తరువుచేసెను. అతఁ డచటకుఁబోయి, రాజుయొక్క శత్రువులను దునుమాడెను. అతని స్నేహితుఁడొకఁడు శత్రుపక్షమున పోరాడి, పోరాటములోఁబడినందున,

వాని శరీరమును దెప్పించి, దాని నతఁడు దగిన మర్యాదల తోఁ బాతిపెట్టించెను.

అతఁడు మహోన్నతపురుషుఁడు; విశాలఫాలముగల వాఁడు; వెడదయురమువాఁడు. హేరాక్లిసుని (Hercules) వంశమువాఁడని వాడుకగలదు. అతఁడు పెద్ద గడ్డము పెంచెను; పెద్దకత్తి పట్టుకొని తిరుగువాఁడు; సైనికులచేతఁ బ్రేమించఁబడెను. వారివలె నతఁడు భాషను వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిగ మాటలాడుచుండెను; వారితోఁ గలిసి భోజనము జేయుట గలదు. అతఁడు శృంగారచేష్టలలోఁ దిరుగుటయేగాక, పరులను వానిలో దింపుచుండెను. అతఁడు మహోదాత్త; అడిగిన వానికి లేదని చెప్పుటలేదు. ఈ సుగుణ మతని దుర్గుణములను గప్పివేసెను.

ఈ కాలములోఁ బాంపేయునకు, సీజేరుకు వైరము మెండయ్యెను. ఆంతొని, సీజేరుపక్షము నవలంబించెను. పాంపేయుఁడు యుద్ధములో నోడి, ఐగుప్తు దేశమునకుఁ బోయెను; సీజేరు సర్వాధికారి (Dictator) యయ్యెను. ఇతఁడు, ఫ్రాన్సు, స్పానియా దేశములకుఁ బోవునపుడు, రోమునగరములో నాంతొనిని సర్వాధికారిగ నియమించి, తాను వెడలెను.

ఆంతొని 'ఫుల్వియా' యను నామెను వివాహమాడెను. ఆమె స్త్రీయైనను, పురుషలక్షణములు గలది. సేనాధిపతులను,

ప్రజాధిపతుల నామె లోఁగఁదీసెను. ఆమె చేతిలో నాఁతోని యేపాటివాఁడు? ఆమె మాట కతఁ డెదురునడుచుటకు వీలులేదు. ఆమెను లాలనఁజేయఁదలఁచి, యామెచేత నతఁడు లాలనఁజేయఁబడెను.

ఈలోపున సీజరు స్పానియాదేశమునుండి జయము బొంది వచ్చుచుండెను. ఇతని నెదురుకొనుటకై ఆంతోని వెళ్లెను. ఉభయులొక రథముమీఁదఁ గూర్చొనివచ్చిరి. వీరజయోత్సవములు చేయఁబడెను. రాజమర్యాదలు సీజేరు బొందెను; కాని అతఁడు రాజచిహ్నములను ధరించుటకు ప్రజ లియ్యకొన లేదు. మరి కొంతకాలము గడచినపైని, సీజేరు దుర్మరణము నొందెను.

ఈ సంగతివిని ఆంతోని చాల దుఃఖించెను; తన వాచాలత్వముఁ జూపి ప్రజల రేపెట్టెను. వారు కుట్రదారుల గృహములను దగులబెట్టిరి; పట్టణము విడిచిపోఁజేసిరి. తరువాత సీజేరుయొక్క మేనగోడలికొడుకు 'అగస్టసు - సీజేరు', ఆంతోనియొద్దకు వచ్చెను. ఇతఁడు చిన్నవాఁడని యుపేక్షించి, వచ్చినవాని ఆంతోని విశేషముగ మన్నించలేదు. అగస్టసు కోపగించి, దేశములోనికిఁ బోయి, సైన్యములను గూర్చ నారంభించెను. ఆ సంగతి 'ఆంతోని' విని బలములను బోగు చేయ సమకట్టెను. ఉభయసైన్యములు దాఁకొని పోరాడెను. ఆంతోని పరాజయముఁ బొందెను.

అతఁడు మార్గములో నానాశ్రమలుపడి, 'ఆల్పుస' పర్వత

ప్రాంతములకు వచ్చెను. సెనాధిపతి 'లెపిడస్సు' సైన్యముతో నక్కడ విడిదిచేసియుండెను. అతనిని తనపక్ష మవలంబించ మని ఆంతొని వర్తమానముఁ బంపెను. అతఁ డందులకు సమ్మతించలేదు; సైనికు లా మాటవిని, వెంటనె తిరుగుబాటు చేసి, వారంద ఱొక్కుమ్మడి 'ఆంతొని'ని సేనానిగఁ బ్రకటనఁ జేసిరి. అతఁడు 'లెపిడస్సు'ను మర్యాదగఁ జూచి 'ఉపసేనాని' గ నియోగించెను. పదివేల రౌతులకును పదునేడు దళములకును నతఁడు సేనాధిపతియయ్యెను. 'ఫ్రెంచి' దేశమును గాపాడుట కతఁ డాఱు దళముల నక్కడ నుంచి వేసెను.

'శిశిరో' ప్రజారాజ్యమును నిలబెట్టవలెనని కోరుచుండెను; 'అగస్టసు' అందుకు సమ్మతించలేదు. అందుచేత, నితఁడు 'ఆంతొని'పక్షము వచ్చిచేరెను. 'అగస్టసు', 'ఆంతొని', 'లెపిడస్సు'— వీరు ముప్పురు 'రోము' రాజ్యమును మూఁడు సమభాగములుగఁ బంచుకొనుటకు సమకట్టి, యొడంబడికఁ జేసికొనిరి. మూఁడువందలమంది శత్రువులను వారు పరలోకమునకుఁ బంపిరి. 'శిశిరో'కూడ దుర్మరణము నొందవలసి వచ్చెను.

ఉచ్చపదవి వచ్చినతోడనె, 'ఆంతొని' యథాప్రకారము విషయాసక్తుఁడై తిరుగుచుండెను. 'ఘనుఁడు పాంపేయు' ని గృహములో నతఁ డుండెను; ప్రజల కష్ట సుఖములు వినుట లేదు; అహోరాత్రములు వారాంగనలతోను, తుచ్ఛులతోఁ

గాలము గడుపుచుండెను. అతఁడు తన కూఁతురును 'అగస్టసు' కిచ్చి వివాహముఁ జేసెను. ఈ సంగతులు చూచి ప్రజలు రోసిరి. వారు సైన్యములతో వీరుమువ్విరిమీఁదఁ దిరుగఁబడిరి. ప్రజల సేనాధిపతులు 'బ్రూటసు', 'కాసియసు' మొదలగు వారు రణములో హతులైరి.

'అగస్టసు'ను రోమునగరములో నుంచివేసి, 'అంతోని' కప్పములను బుచ్చుకొనుటకు గ్రీసు మొదలగు దేశములకుఁ బోయెను. ఇక్కడ రోములో 'అగస్టసు' పడుచున్న బాధలను గనిపెట్టక, విశేషముగ ధనమును బుచ్చుకొని, దాని నతఁడు దుర్వినియోగముఁ జేయుచుండెను. 'కాకులను గొట్టి, గద్దలకు వేయుట' యనునటుల, ప్రజలను బీడించి రాఁబట్టిన ధనము నతఁడు వేశ్యలకు, భట్రాజులకు నిచ్చుచుండెను. అతఁడు చక్కనివాఁడని తెలిసి, రాజపత్నులు, సుందరాంగులు మహావిభవముతో నతనిని జూడవచ్చిరి. ఆవచ్చినవారిలో 'ఈజిప్టు' రాణి 'క్లియోపాత్రా'కూడ నుండెను. ఈమె లంపట మతనికి తగులుకొనెను. ఆమె వలలోఁబడి, దివారాత్రము లతఁడు గానరాకుండెను.

'జూలియసుసీజేరు', 'పాంపేయుఁడు'— వీరి కాలములో నామె చిన్నది. ఇప్పటికామెకు యుక్తవయస్సువచ్చెను. ఆమె రెండవ రతీదేవివలె నుండెను. ఆమెకు నాలుగైదు భాషలలోఁ బ్రవేశము గలదు; సరసముగ మాటలాడునది. మహావైభవ

ముతో నామె 'ఆంతోని'ని జూడవచ్చెను. ఆమెకు జిక్కి, యతఁడు వ్యవహారములను విడిచిపెట్టెను. "అహో మోహస్య దుశ్చేష్టితం". విందులు, నాట్యములు, నాటకములు—వీని లో వారు మునిఁగి తేలుచుండిరి.

అతని భార్య 'ఫుల్వియా' రోమునగరములో నుండెను. దుర్వ్యాపారములు గలవాఁడని, అతనిపక్షము వా రతనిని నిరసించి విడిచిపెట్టెద రను భయముకలిగి, యామె కొన్ని కుట్రలు పన్నెను. వీనివలన స్వపక్షము దృఢమగు నని యామె యెంచెనుగాని కలహములు లావై, 'అగస్టసు', 'ఆంతోనీ' లకు వైరముపుట్టెను. ఈ సంగతులు విని, 'ఆంతోని' రోము నగరమునకు వచ్చెను. ఇంతలో నతని భార్య మృతి నొందెను. అతఁడు 'అగస్టసు'తో సఖ్యముఁ జేసికొనెను. తూర్పు దేశము లకు 'ఆంతోని', పశ్చిమ దేశములకు 'అగస్టసు'—ప్రభువులైరి. 'ఆఫ్రికా' దేశమును 'లెపిడసు'నకు వారిచ్చిరి. భార్య చని పోయినందున, 'అగస్టసు'యొక్క సవతియక్క 'ఆక్టేవియా'ను 'ఆంతోని' వివాహమాడెను. ఈ సంబంధము వారి మైత్రిని బలపరచెను.

'ఘనుఁడు పాంపేయు'ని కుమారుఁడు 'సిసిలీ' ద్వీపము లోఁ బ్రభువుగ నుండెను. ఇతనితో మైత్రిజేసి, 'ఆంతోని' 'గ్రీసు' దేశమునకుఁ బోయెను. అక్కడ గరిడీయుత్సవములు చేయించుటలో నతఁడు కొంతకాలము గడిపెను. 'పార్థివు'లు

తిరుగుబాటు చేసినందున, వారిని దండించుట కతఁడు తన 'ఉప సేనాని'ని సైన్యముతోఁ బంపెను. ఇతఁడు పోయి శత్రువుల నోడించెను.

ఇంతలో 'అగస్టసు' కొన్ని వ్యాపారములను వ్యతిరేక ముగఁ జేయఁ దలపెట్టెనని విని, ౩౦౦ నావలను దీసికొని 'అంతోని' స్వదేశమునకు వచ్చెనుగాని, యే రేవు పట్టణము లో నిలఁబడుట కతనికి వీలులేకపోయెను. అప్పు డతని భార్య నిజమైన సంగతిని గనుగొనుటకు తన యన్నయొద్దకు వెళ్లెను. బావ మఱదుల కామె సంధిచేసెను. భూ సైన్యములో రెండు దళములు 'అంతోని' కిచ్చుటకు 'అగస్టసు' ఒప్పుకొనెను; ఇతనికి నూరు నావల నిచ్చుట కతఁ డొప్పుకొనెను. పిల్లలను, గర్భిణితోనున్న భార్యను 'అగస్టసు' కప్పగించి, యతఁడు తూర్పు దేశములకుఁ బోయెను. 'కుమారపాంపేయుఁడు' తిరు గుబాటు చేసినందున, వానిని దండించుటకు 'అగస్టసు' 'సిసిలీ'ద్వీపము వెళ్లెను.

'అంతోని' కొంతకాలము గ్రీసులోను, కొంత కాలము 'క్లియోపాత్రా' సన్నిధిని గడిపెను. ఎక్కడనున్నను, నతఁ డామెను స్మరించని దినములేదు. ఇంతలో 'పార్థివుల'తో యుద్ధము తటస్థమయ్యెను. రోమకులు వారితోఁ బోరాడిరి; జయాపజయములు తెలియవు; నిలుచుటకు నీడ, తినుటకు తిండి, రోమకులకు లేకపోయెను. శత్రువులు దొంగయుద్ధము

చేయ నారంభించిరి. ముందు, వెనుక, ప్రక్కను ఎక్కడను శత్రువులే; దూరముననను, సమీపమున వారలే; నిలిచి యుద్ధము సేయరు. ప్రాణములు దక్కించుకొని, రోమకులు 'ఆంతోని'తో బయటవచ్చి పడిరి. ఎందఱు రోమకులు శత్రుదేశములోఁ జనిపోయిరో చెప్పలేము.

"భ్రష్టస్య కావా గతిః." దుర్వ్యసనములలోఁబడిన మనుజునకు బుద్ధిమాంద్యము గలుగును. ఇటు లపజయము బొంది, బాధపడుచున్న, నతని మనస్సు 'క్లియోపాత్రా' యందు ప్రసరించెను. ఆమెను జూచి యతఁ డమందానంద మొందెను. ఇంతలో నతని భార్య పిల్లలతో వచ్చె దనని వర్తమానముఁ బంపెను. కొంతసైన్యముతో నామె ధనమును, తినుబడి వస్తువులను, సైనికులకు దుస్తులను బట్టుకొని, బయలుదేరెను. ఈ సంగతి వినినతోడనె, 'క్లియోపాత్రా' మనస్సున సవతివైర మంకురించెను. ఒకప్పుడు సొక్కుచు, సోలుచు, భోజనము మాని కృశించి, భర్తృవియోగమును భరించలేనిదానివలె నతని యెదుట నటించెను. అతని కామెయం దిరువురు పిల్లలు గలిగిరి. ఈమె వలపులకుఁ జిక్కి, 'ఆథెన్సు'పట్టణములో నుండవలసినదని భార్య కతఁడు జాబు వ్రాసిపంపెను. దేశములు దోచితెచ్చిన ధనమునెకాదు, దేశములనె నతఁడు క్లియోపాత్రా కిచ్చివేసెను. ఆమె 'ఈజిప్టు'దేశపు రాణి; ఇప్పుడు మరి నాలుగుదేశములకుకూడ రాణియని ప్రకటింపఁబడెను.

ఇంతియకాదు - ఆంతోనికి మొదటి భార్య 'ఫుల్వియా'కు కలిగిన బిడ్డలు, రెండవ భార్య 'ఆక్టేవియా'కు జనించిన వారు, 'క్లియోపాత్రా'కు బుట్టినవారుఃకలరు. వీరిలో నాఖరువారి నతఁడు దేశములకు రాజులుగఁ జేసెను. అతని భార్య రోము నగరమునకుఁ బోయి, యక్కడ భర్తృగృహములోనుండి, తన పిల్లలను సవతిపిల్లలను బెంచుచు, భర్తయొక్క గౌరవమును జెడగొట్టక, తమ్ముఁడైన 'అగస్టసు'కు భర్తపైని కోపముబుట్టకుండునటుల ప్రవర్తించుచుండెను. ఆమె యవస్థఁ జూచి, యందఱు దుఃఖాక్రాంతులై, రగులుచుండిరి. రోమునగరమునకు వచ్చినపు డతఁడు రాణిననుసరించి తిరిగెనుగాని, భార్య నక్కఱ చేయలేదు.

అనంతర మతఁ డామెతో 'ఈజిప్టు' దేశమునకుఁ బోయెను. అతనికి, 'అగస్టసు'కు వైరముపుట్టెను. ఇరువురు సైన్యములను బోగుచేసిరి. ఆంతోనికి దైవబలము లేదు. 'దైవీ బలే దుర్బలే'. అతని భూ నావికాసైన్యములు గొన్ని యోడిపోయెను. మిగిలినవి 'అగస్టసు'పక్షమునకు వెళ్లెను. ఇటుల పరాభవము బొంది, 'ఆంతోని, క్లియోపాత్రా'లు 'ఈజిప్టు' వచ్చిచేరి, సంధిమాటలలోకి దిగిరి.

ఈ మాటలు విని, 'అగస్టసు' ఆమె కభయమిచ్చుటకు నిశ్చయించెనుగాని, అతనిని దండించెద నని వర్తమాన మును బంపెను. సైన్యమును దీసికొని 'అగస్టసు' వారి పట్టణము

మీఁదికి వచ్చెను. కొంతవఱకు కాంతొని శేషించిన సైన్యము సాయమున వారితోఁ బోరాడెను గాని కార్యము లేకపో యెను. ఇంతలో రాణి చెప్పినప్రకార మామె చనిపోయిన దని భృత్యు లతనితోఁ జెప్పిరి. అదివిని, యతఁడు కలఁతఁజెంది, తనను కత్తితోఁ బొడిచి చంపవలసినదని దగ్గఱనున్న పరిచార కుని వేఁడెను గాని, వాఁ డటులచేయలేక, కత్తితోఁ బొడుచు కొని చచ్చెను. వాని ధైర్యమునకు మెచ్చి, యతఁడు తల్వారు తీసికొని దానిని తన కడుపులో గ్రుచ్చుకొనెను గాని, యతఁ డు చావలేదు. శ్రమనివారణఁ జేయవలసినదని పరిచారకుల నతఁడు వేఁడెనుగాని, వా రతనిని జంపలేకపోయిరి. రాణి బ్రతికియున్నదని చెప్పి, వా రతని నామెయొద్దకు మోసికొని పోయిరి.

ఇంతకు పూర్వ మామె సునాయాసముగ మరణము నొందుట కుపాయములను బరికించి, వానిలో 'ఆస్టు' యను పురుగుకాటు మంచిదని యెంచి, వానిని తెప్పించియుంచెను. అతని మరణావస్థనుజూచి, యామె యా పురుగులచేతఁ గరి పించుకొనెను. కొంతవఱకు వారుభయులు మాటలాడుచు, నొకరిచేతులలో నొకరు ప్రాణములను విడిచిరి. వీరు క్రీ. పూ. సం॥ ౩౦ రములో స్వర్గస్థులయిరి.

లైకర్గసు

ధర్మశాస్త్రజ్ఞుఁడైన 'లైకర్గసు'ను గురించి తెలిసిన సంగతులన్నియు వివాదాస్పదము లయినవి. అతఁ డెప్పుడు పుట్టెనో, యెన్నడు గిట్టెనో; యే యే దేశములలోఁ దిరిగెనో; ధర్మశాస్త్రము నెటుల సమకూర్చె, రాజ్యతంత్రము లెటుల నిర్మించెనో—ఈ యంశములు పలువురు పలువిధముల వ్రాసిరి. ఇతఁడు గ్రీసు ద్వీపకల్పమునకు దక్షిణముననున్న 'స్పార్టా' యను మండలములోనివాఁడు. కులీనుఁడు; క్షత్రియుఁడు; హేతాళుని (Hercules) వంశములోనివాఁడు.

తండ్రి సంతానములో నతఁడు రెండవవాఁడు. అతని జ్యేష్ఠభ్రాత కొంతకాలము రాజ్యముచేసి స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. ఇతని భార్య నెలదప్పియుండెను. లైకర్గసు తక్తు నెక్కెను. వదినెగా రతనియందలి మక్కువచేత గర్భస్రావము చేసికొనియెదనని చెప్ప, నతఁ డందుల కియ్యకొనక, పుట్టినశిశువును చంపివేయవచ్చునని యామెకు సమాధానము పంపెనఁట. అతని మాట లామె నమ్మికొనెను. ఆమె గర్భము దినదిన ప్రవర్ధమానమై, నానాఁటికిఁ బ్రసవదినము లామెకు సంప్రాప్తమయ్యెను. ఆమె ప్రసవ వేదన పడుచున్నదని భృత్యులు

వచ్చి రాజుతోఁ జెప్పిరి. సుపుత్రిక జననమందిన, దానిని దాసీల కప్పగించవలసినదనియు, సుపుత్త్రుఁడు కలిగిన దానిని తనయొద్దకుఁ దీసికొని రావలసిన దనియు వారి కతఁ డాజ్ఞ చేసెను. ఆమెకు పుత్త్రుఁడు కలిగెను. భృత్యు లా శిశువును రాజువద్దకుఁ దెచ్చిరి. ఆ శిశువే దేశమునకు రాజని ప్రకటన చేయించి, సంరక్షకుఁడను బిరుదుతో నతఁడు రాజ్యముఁ జేయుచుండెను. ఆ శిశువునకు 'చారులాసుఁ' డని నామకరణముఁ జేసిరి.

ఈ బాలుని జంపి, రాజ్యము నపహరించవలెనని యతఁడు కోరలేదు; అట్టికోరిక స్వప్నములోనైనను కలుగలేదు. బాలుని మేనమామ 'లియానిదాసుఁడు', యతని న్యాయపరిపాలనమున కోర్వలేక, యతఁడు బాలుని జంప సమకట్టుచుండెనని, నిందారోపణఁజేసెను. అందు కతఁడు రోసి, బాలునికి వయస్సు వచ్చునఱకు దేశాటనఁ జేయుటకు నిశ్చయించి, రాజ్యసూత్రములను విడిచి, బయలుదేరిపోయెను.

అతఁడు మొదట 'క్రీటు' దీవికిఁ బోయెను. అక్కడి రాజ్యతంత్రముల నిర్మాణమును గనిపెట్టి, 'థాలీసు' అను వైణికునితో స్నేహముఁజేసి, వానిని తనదేశమునకుఁ గాపురముబోయి యుండు మని చెప్పెను. థాలీసు వీణమీటించి కంఠమెత్తుసరికి, సభికులు పరవశు లగుచుండిరి. ఇతని కంఠస్వరము, వీణస్వరములు రెండును సమ్మిళితములగుటచేత,

నేదియేదో సభికులు గుర్తెఱుగలేకయుండిరి. అవి షడ్రస ములు జిలుకుచుండెను. అట్టివాఁడు తన దేశములో నుండిన, ప్రజలకు మేలుకలుగు నని యెంచి, లైకర్గసు నతనిని స్వదేశమునకుఁ బంపెను. థాలీసు స్పార్టనులను గొంత మార్గములోనికిఁ దెచ్చినపైని, లైకర్గసు వారిని సవరించుటకు వీలు పడెను.

ఆ ద్వీపమునుండి బయలుదేరి, 'ఆసియామైనరు'. 'ఈజిప్టు' మొదలగు దేశములకుఁ బోయి, యా యా దేశీయుల వేషభాషలను గుఱ్ఱెఱిఁగి, వారివారి రాజ్యతంత్రములలోని లోగుట్టులను గ్రహించుటలో నతఁడు గాలము గడుపుచుండెను.

ఇఁక స్వదేశముసంగతి యేమియు బాగులేదు. రాజు బాలుఁడు: రాజ్యతంత్రములను నేర్చుకొనుచుండెను; రాజ్యసూత్రములను బరులు వహించిరి. రాజుండినను, దేశ మరాజకముగ నుండెను. ప్రజలు ఘోష పెట్టుచుండిరి; రాజును, వాని సంరక్షకులను నిష్ఠురమాడుచుండిరి. అప్పుడు వారంద ఱేకీభవించి, 'లైకర్గసు'కు వర్తమానముఁ బంపి, యతనినిఁ దెప్పించిరి. అతఁడు వచ్చి, ప్రజలసమ్మతి పైని, రాజ్యతంత్రములను వారి కనుకూలముగ మార్చెను. అవతరించిన మార్పులలో 'సెనేటు,యను సామంతుల సభయొకటి. రాజు, ప్రజలు— ఒకరి నొకరు స్వబలముచేత మట్టివేయకుండునటుల వారిని సమశాంతముఁ జేయుటయే, యీ సభవారిపని; ఉభ

యుల మర్యాదలను హక్కులను యథావిధిగ నిలబెట్టుచుండె ను. ప్రజలు హర్షించి, యతనిని బొగడిరి.

ఆకాలమునాటికిఁ బ్రజలు భూములను సరిగా ననుభవిం చుటలేదు. కొంతభూమి సాగులేక పడియుండెను. సాగుబడి యగుచున్నదానిలోనైన ప్రజలకు హక్కులేదు. కొందఱికి భూములు గలవు, కొందరికి లేవు. లైకర్గసు ప్రజలసమ్మతిపైని, ముందుజనాభా యెత్తించి, భూమిని కొలిపించెను. అప్పుడు దా మాషాయిని భూమిని వారికతఁడు పంచెను. సాగులేని భూము లను పరకట్టుట కతఁ డాప్రకారమె వారికిచ్చెను. వారిలో భాగ్యవంతుఁ డని బీదవాఁడని తారతమ్యము లేదు.సుగుణ దుర్గుణములచేత నెవఁడైన బేరుపొందవలెను గాని, ధనము చేతఁగాదు. చరాస్తులనుగూడ సమానముగ పంచవలె నని యతఁడు గోరెనుగాని, ప్రజలందు కంగీకరించలేదు. అందు కతఁడు వారికి బుద్ధివచ్చునటుల నొకమార్పుచేసెను. టంక శాలలలో బంగారు వెండి నాణెములను ముద్రవేయించక, యినుప- నాణెములను ముద్రవేయించి, వీనిని చలామణి లోనికిఁ దెచ్చెను. ఈ నాణెము లెన్ని పోగుచేసిన, నొక బం గారు, వెండి నాణెముతో సమానమగును? అవి పెద్దవియగు టచేత, వానినైన సునాయాసముగఁ దీసికొని వెళ్లుటకుఁ బ్రజలకు కష్టముగనుండెను. అందుచేత వారికి తృష్ణపోయెను; వెండి బంగారములకు వారు దూరస్థులయిరి. సర్కా రుద్యోగ

స్థులేమి లంచము పుచ్చుకొనియెదరు? వారెటుల పెద్దవేష ములు వేయఁగలరు? వ్యవహారములలో వా రమాయకులు. అందుచేతనే "స్పార్టను అమాయికత్వ"మని లోకప్రసిద్ధి యయ్యెను.

ఈ మూలమున నేగాక, మరియొక విధమునగూడ వారికి విషయభోగములయం దతఁడు వారికి విముఖత గలుగఁజేసెను. ఆ బాలవృద్ధులందఱు కలిసి పంక్తిభోజనముఁ జేయవలసిన దని యతఁడు నియమించి, భోజనములోఁగూడ నిర్ణయించఁబడిన పదార్థములనె యుక్తముగ వారు భుజించవలయునేగాని, నిషేధింపఁబడినవానిని పుచ్చుకొనఁగూడదు. గృహములో భోజనముఁ జేసినవాఁడు గర్హ్యుఁడు. ఇటుల సహపంక్తిని వారు భుజించుటవలనఁ బొందిన లాభములను జెప్పనేల? యుక్తాహారము మితముగ గ్రహించినందున నిరోగులై శరీరపాటవము గలవారై రని వచింపవలెనా? 'దేహబలమే మనోబలము కదా!

స్పార్టాలో మగశిశువు కలుగఁగానే, దానినందఱుఁజూచి, మంచి యేపరి, దృఢశరీరము కలవాఁడగు నని తోఁచిన, దానిని గృహములోఁ దల్లివద్దనుంచుదురు. ఆ శిశువే ముందుకు బలహీనుఁడు, కునిష్ఠియగునని వారికిఁదోఁచిన, దానిని దీసికొని పోయి వారు సమీపముననున్న కొండమీఁద పారవేయు చుండిరి. గృహములో పెరిగిన శిశువు, తల్లివద్ద నేడుసంవత్స

రములవఱకుండి, తిదనంతిరము రాష్ట్రమువారు స్థాపించిన గరిడి శాలలోఁ బ్రవేశించును. అందులో వాఁడు తన యీడు బాలురతోఁ గలిసి సామువిద్యలను నేర్చుకొనును; ఎండ నీఁడ యనక, ఆఁకలి దాహమనక, అన్ని కాలములలో నేకవస్త్రధారి యై, గష్టపడును; ప్రాణములు నిఁలబడుటకుఁదగిన యాహారము మాత్రమే వాఁడు పుచ్చుకొనును. వాఁడెంత కష్టము భరించ గలఁడో నిదర్శనముగఁ జూచుట కుపాధ్యాయులు వానిని బెత్తముతో రక్తమువచ్చువఱకు గొట్టుటకలదు. వ్రాయను, చదు వనుమంత్రము వాఁడు నేర్చుకొనును. పెద్దచదువులు వారిలో లేవు. మాటలలో వారు మితభాషులు. ముప్పదిసంవత్సరము లు వచ్చువఱకు వారిలో నెవఁడు పెద్దవాఁడు కాఁడు. అప్పుడు వాఁడు వివాహముఁ జేసికొనుట కాజ్ఞఁబొంది వివాహమాడి నను, భార్యతోఁ గాపురము జేయుటకు వాని కాజ్ఞలేదు; వాఁడు గరిడీశాలలోనే యుండవలెను; సామువిద్యలను జేయు చుండును; సహపంక్తిని భుజించవలెను. ఇటు లఱువదిసంవత్సర ములు వచ్చువఱకు వాఁడు రాష్ట్రమునకై రక్తమును ధారవోసి, తదనంతరము గృహస్థాశ్రమధర్మములను జరుపుచుండును. దీనినే 'స్పార్టనుశిక్ష' యని లోకులు వాడుదురు.

ఇఁకను స్త్రీలవిషయమై చెప్పవలెను. వారుకూడ రాష్ట్ర ములోనివారుగనుక, గృహకృత్యములను జేయుటయెగాక, రాష్ట్రమును నిలఁబెట్టుటకుఁ దగిన బలముగల సంతానము

నిచ్చువారు కావలెను. అందుచేత, వారుకూడ సాముివిద్య లను నేర్చుకొని, మల్లయుద్ధము మొదలగువానిలోఁ దేరి పారిరి. పురుషులయెదుట వా రీవిద్యలను గనఁబఱుచుచుండిరి. వారికి స్వాతంత్ర్యముగలదు. ఇరువది సంవత్సరము లపుడు స్త్రీ వివాహమాడినను, భర్తతోఁ గలిసియుండుట లేదుగాని, రాకపోకలుమాత్రము గలవు. అన్య దేశపు కాంత యొకనాఁడు "మీలో స్త్రీలు పురుషుల నేలుదు"రని 'లియానుదాసు'ని భార్యను వ్యధికరణముఁజేయ "మాస్పార్టను స్త్రీలే పురుషు లను కనియెద"రని యీమె ఖండించెను. భర్తలను, కుమారు లను శౌర్యము గనఁబఱుచునటుల వీరు ప్రోత్సాహపఱుచు చుండిరి. యుద్ధమునకు కుమారుఁడు వెళ్లునపుడు, "నాయనా, డాలుపట్టుకొని రమ్ము, లేదా దానిని పట్టుకొని పడిపొమ్ము" అని తల్లి వాని కుపదేశించును. స్త్రీ పురుషు లాటపాటలలో గలిసి మెలసి తిరుగుచుండిరి. బాగుగ నాట్యముఁజేసినవారికి బహు మాన మిచ్చుట కలదు. ఈ మార్పులన్నియు 'లైకర్గసు' చేసెను.

ఇఁకను, స్పార్టనులు పై దేశములకుఁ బోవుట కాజ్ఞలేదు; విదేశీయులు వచ్చి వారి దేశములో నుండకూడదు. స్వదేశీ యులు చెడిపోవుదు రను భయముతో నతఁ డీ నిబంధనఁ జేసెను. సమాధిస్థల మొకటి యేర్పఱచి, శవముల నక్కడనే సమాధి జేయునటుల యతఁ డుత్తరువు చేసెను. ఇటు లన్నివిధముల రాష్ట్రము నుద్ధరించి, యతఁడు సంతసించెను. రాజ్యాంగము

లన్నియు సరిగా నడచుచుండెను. రాజును, సామంతులను సంసారులను పిలిపించి సభఁజేసి "నేను వీనికన్న విశేషమైనది మరియొకటి చేయఁదలఁచితిని. మీరు దానిప్రకారము నడుచుకొనియెద మని ప్రమాణముఁజేసిన, నేను దానిని నెరవేర్చుదును. మీ యభిప్రాయమేమి?" యని యతఁడు వారి నడిగెను. అతఁడు చేసిన నిబంధనల ననుసరించి నడచుటకు వారు ప్రమాణముఁ జేసిరి. తాను చేయఁబూనిన కార్యమునకు ముందు సోదె యడిగి మంచి చెడ్డలను కనుగొనుట కతఁడు 'డెల్ఫి' యను పట్టణమునకుఁ బోయెను.

గ్రీసు దేశములోఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన 'అపాలో' యను సూర్యదేవాలయము 'డెల్ఫి' యను పట్టణములోనుండెను. పూనిన కార్యములయొక్క జయాపజయములు కనుగొనుటకు దేశదేశములనుండి ప్రజ లిక్కడకు వచ్చి సోదె యడిగి తెలిసికొనుచుండిరి. 'డెల్ఫిసోదె' యని లోకవిఖ్యాత మయ్యెను. ఈ దేవాలయములో మధ్య నొక బిలముగలదు. దీనిలోనుండి యొకవిధమైన వాయువు పైకి వచ్చుచుండును. సోదె చెప్పుటకుముందు, బిలముపై నొక ముక్కాలుపీట వేసి కొని, దానిమీఁద సోదెకత్తె కూర్చుండును. ఆమె తల కా వాయువు యెక్కఁగానె, యామె స్మారకము తప్పి, సోదె చెప్పును. ఆమె పలికిన పలుకులను దగ్గఱనున్న యర్చకులు వ్రాయుచుండిరి. ఈ మాటలనే, 'అపాలో' దేవుఁడు భక్తు

లకు ప్రసన్నుఁడై, యామె ముఖత పలికె నని ప్రజలు విశ్వ
సించుచుండిరి.

ఇక్కడకు 'లైకర్గసు' వచ్చి, బలు లిచ్చి, సోదె యడి
గెను. అతఁడు చేసిన పను లన్నియు శాశ్వతముగ నుండి, ప్రజ
లకు రాష్ట్రమునకుఁ గీర్తివచ్చు నని సోదె చెప్పిరి. ఆ మాటను
వ్రాసి, యతఁడు స్వదేశమునకుఁ బంపెను. అతఁడు కష్టములు
పడలేదు; అన్నదూరుఁడు కాలేదు; మంచికాలములో
నుండెను; రోగములేదు; విచారములేదు; అన్నివిధముల సుఖ
ముగ నుండెను. అయిన, నతఁడు జీవించుట కిచ్ఛలేక, యుప
వాసములు చేసి శరీరమును గృశింపఁజేసి, కాలమునకు వశుఁ
డయ్యెను. అతఁడు నియమించిన నియామకముల ననుసరించి
నందున, నతఁ డేర్పాటుచేసిన రాజ్యాంగముల నయిదునందల
సంవత్సరముల నఱకు స్పార్టనులు నిలఁబెట్టిరి.

'సైబీరియసు-గ్రాకసు'
'గేయసు-గ్రాకసు'

వీరిరువురు 'సైబీరియసు-గ్రాకసు'యొక్క కుమారులు. ఇతఁడు రోమునగరములోఁ బెద్ద యుద్యోగములు చేసి, ధర్మాత్ముఁడని పేరుఁబొందెను. ఇతని భార్య 'కార్నీలియ'. ఒకనాఁడతఁడు పండుకొనియుండ, రెండు సర్పములు వచ్చి యతని ప్రక్కనఁ బడుకొనెను. వాని నతఁడు పట్టుకొని చంపఁబోయెను గాని, సోదెకాండ్రు గూడ దని వారించిరి. పురుష సర్పమును జంపిన, యతఁడు చచ్చునని; స్త్రీసర్పమును జంపిన, యతనిభార్య మరణము నొందు నని వారు చెప్పిరి. అతఁడు పురుషసర్పమును జంపించి, రెండవదానిని విడిచిపెట్టించెను. మరి కొద్దికాలమున కతఁడు స్వర్గస్థుఁ డయ్యెను. సంసారమును భార్య నిర్వహింపవలసివచ్చెను. ఆమెకుఁ బండ్రెండుగురు సంతానము.

భర్త మరణానంతరమున నామె సంసారమును జాగరూకతతో నిర్వహించుచుండెను. ఆమెను వివాహముఁ జేసికొనుటకు 'ఈజిప్టు'దేశపురాజు కోర్కిడి, వర్తమాన మామెకుఁ బంపెను.

గాని, యామె యందుల కియ్యకొనలేదు. ఆమె సంతాన మంతయు నశించి, యిరువురు కుమారులు, నొక కూఁతురును మాత్రమే యామెకు దక్కిరి. ఈ కుమారులే వీరిరువురు. వీరి జీవితచరిత్రములనే మనము వినఁబోవుచున్నాము.

అన్నదమ్ము లిరువురు మంచి గరిడీలు; రెండవవాఁడు స్వారిచేయుటలో ఘనుఁడు. దాతృత్వము, వక్తృత్వము, ఔదార్యము, మితభోజనము, ధైర్యస్థైర్యములలో వారు సమానులే. రాజకీయ వ్యవహారములలో మాత్రము వారు భిన్నాభిప్రాయులు. పెద్దవాఁడు శాంతుఁడు; రెండవవాఁడు దుడుకు. స్థానము వదలక పెద్దవాఁ డుపన్యసించును; తమ్ముఁడు నాట్యముఁ జేయుచు ప్రసంగించును. జ్యేష్ఠుని ప్రసంగములు నిర్మలమై, విరివిగనుండును; కనిష్ఠునివి గంభీరమై మనస్సును గరగించును. అటులనే, వారికి భోజనములోఁగూడ ద్వైతమె. ఒకఁడు మితభుక్కు; ఇతర రోమకులతోఁ బోల్చిన రెండవ వాఁడు యుక్తాహారమును బుచ్చుకొనువాఁడైనను, పెద్దవానికంటె భోగియని చెప్పవచ్చును. ఒకఁడు ముందు వెనుక లాలోచించి కార్యములను నెమ్మదిగఁ జేయును; రెండవవాఁడు తొందరపాటున మనస్సు కట్టలేక, దాని వ్యాపారములకు లోఁబడి, వ్యవహారములలో షడ్రసములను జూపుచుండెను. ఏకోదరు లిట్టి భిన్నవ్యాపారములు గలవారు.

మొదటివాఁడు చిన్నవానికంటెఁ దొమ్మిది సంవత్సర

ములు పెద్ద. ఇట్టి తారతమ్యము లున్నను, న్యాయవిచారణ లోను, నియామకముల ననుసరించుటలోను, శత్రువులను శిక్షించుటలోను, తదితర రాజకీయవ్యవహారములలో వారు సమానముగనుండిరి. ఈడులో నింత వ్యత్యాసము లేకపోయిన, వారు చేసిన కార్యములు విశేషముగ రాణించియుండును. ముందు పెద్దవాని చరితమును వ్రాయుచున్నాము.

పెద్దవాఁడు ధర్మాత్ముఁడు, శాంతస్వభావుఁడును గనుక, శకునజ్ఞుల (Augurs) కళాశాలలోఁ బ్రవేశించెను. వాని యోగ్యతనుజూచి, యా కాలములో రోమునగరములోఁ బెద్ద యుద్యోగముఁ జేయుచు పేరుఁబొందిన 'ఆపియసు-క్లాడియసు' తన కుమార్తె నతని కిచ్చి వివాహముచేసెను. అతని చెల్లెలిని 'చిన్న సిపియు'న కిచ్చి వివాహము జేసిరి. ఇతఁడు తేజోవంతుఁడు, పరాక్రమశాలి, రణవీరుఁడు. ఇతఁ డాఫ్రికాదేశములోఁ బోరాడుచున్నపుడు గ్రాకసు బావమఱఁదితోఁ గలసిపోయి, యుద్ధములోఁ దన బలపరాక్రమములను వెల్లడిచేసెను.

యుద్ధములో గెలిచి స్వాధీనముఁ జేసికొనిన భూముల లోఁ గొన్ని రాష్ట్రమున కని, కొన్ని ప్రజల కని, యుంచి, మిగిలినవానిని రోమకు లమ్మివేయుచుండిరి. కొంతకాలమునకు సామంతుల ప్రభ ప్రబలమై, భూములన్నియు వారె యాక్రమించుకొనిరి. అందుచేత, నైదువందల యెకరములకంటె హెచ్చుభూమి కెవఁడును ఖామందుగ నుండకూడ దని యొక

చట్ట మేర్పడెను. ఇందుమూలమున సామంతులు కొంతవఱకు లొంగి తిరుగుటకు వీలుపడెను.

చాలకాలము రోమకులు యుద్ధములలోఁ దిరుగుట వలన, పరదేశీయులు గాపురమువచ్చి వారి భూములను దున్ను చు భాగ్యవంతులయిరి. భాగ్యవంతు లయిన రోమకులు తమ భూములను హెచ్చు మొత్తమునకు కవులు వ్రాసినవారి కిచ్చుచున్నందున, నాదారుపడిన రోమకు లా మొత్తము లియ్యలేకపోయినందున, వీరు భూమినుండి తొలఁగించఁబడి, మోతుబరులైన పరదేశీయులు భూములను సాగుజేయుటకు నియమింపఁబడుచుండిరి. ఇటుల కొంతకాలము జరిగినపైని, రోమకులు డీలాపడి, నిలుచుటకు నీడ, తినుటకు తిండి, కట్టుటకు బట్టలేక యుండిరి.

ఇంతలో 'సైబీరియసు' ప్రజానాయకుండుగ (Tribune) నియమించఁబడెను. అతఁడు వారి దురవస్థను జూచి, దానిని సవరణఁజేయుటకు సమకట్టెను. సామంతుల కది కష్టమయ్యెను; వారి లాభములు రాఁబడులుఁ తగ్గును. వా రందఱొక్కుమ్మడి నతని నెదిరించిరిగాని, యతఁడు ప్రజల ప్రాపకము కలిగి యున్నందునఁ బూనిన కార్యమును నెరవేర్చెను. భూములు కొలిపించి, వానిని రోమకుల కప్పగించెను. పరదేశీయులు భూములనుండి తొలఁగించఁబడిరి. ప్రజలందఱు సంతసించి, యతనిని వేనోళ్ల బొగడిరి.

అనంతర మతఁడు 'అక్షుదర్శకు'ని (Consul) యుద్యో గములోఁ బ్రవేశించెను. భూమి తగాయిదాలు తుద ముట్ట లేదు. సామంతులను సంసారులను బొత్తుపఱుచవలెనని యతఁ డుద్దేశించెను గాని, సామంతులు మొఱకుతనముచేసి, యతనిని జంపుటకు గుట్రపన్నిరి. ఒకరోజున నతఁడు 'సెనేటు'సభలో ముచ్చటించుచుండెను. అప్పుడు సామంతు లంద తేకీభవించి, యతనిపై తిరుగఁబడిరి. అతఁడు లేచి పారిపోయెను; అల్లరి బల మయ్యెను. సామంతులు ప్రజలు రాళ్లురప్పలతోఁ గొట్టుకొనిరి. అనేకులు చచ్చిరి. 'టైబీరియసు' దుర్మరణము నొందెను. ఆ శరీరమును దహనముఁజేయుటకు తమ్ముఁడు తీసికొని పోవుచు న్నను, దానిని వారు బలవంతముగ లాగుకొని, 'టైబరు' నదిలోఁ బారవేసిరి. చనిపోవుసరికి, యతనికి ౩౦ సం॥ రము లు లేవు.

గేయసు - గ్రాకసు

అన్నగారు చనిపోయిన పిదప, గేయసు రాజకీయ వ్యవహారములలోఁ దిగుట కిష్టములేక యుండెను. కొంతకాల మతఁడు గృహములో నుండిపోయెను. ఎంతకాలము నోమ రిగ నుండగలఁడు? అందుచేత వక్తృత్వము నభ్యసించి, దాని మూలమునఁ బ్రజల దృష్టిలోనికి రావలెనని యతఁ డెంచెను. ఒక సమయమున నతఁడు సభలో వాదించినపు డతని వాచా లత్వమునకుఁ బ్రజలు సంతసించిరి. సామంతుల గుండెలు ఝల్లుమనెను. అతఁడు ప్రజానాయకుఁడు గాకుండునటుల వారు పన్నాగములు పన్నుచుండిరి.

అతఁడు 'సిసిలీ'ద్వీపమునకు, 'ఆఫ్రికా' దేశమునకు యుద్ధముఁజేయుటకు బంపబడెను. అతఁడు వీరుఁడు కాఁడని శత్రువు లనుకొనిరిగాని, వారి యూహ లబద్ధమయ్యెను. ఘోర ముగ పోట్లాడి, శత్రువుల నతఁడు దునుమాడెను. రోమక సైని కులు దినుటకుఁ దిండి, కట్టుటకు బట్ట లేక బాధపడుచుండిరి. సెనేటుసభవారికి వ్రాసినను, వారు వానిని బంపలేదు.

అతఁడు ప్రతి గ్రామమునకుఁ బోయి, తినుబడి సామగ్రులను వస్త్రములను, ధర్మార్థముగఁ గొన్ని, వెలయిచ్చి కొన్నవి కొన్ని దెచ్చి వారికి పంచిపెట్టెను. సైనికు లతనిని శ్లాఘించిరి.

అతఁడు ప్రజానాయకోద్యోగములోఁ బ్రవేశించెను; ప్రవేశించినది మొదలు వారి విషయమై శ్రమపడుచుండెను. వారి క్షేమము నాలోచించి యతఁడు చేసిన కొన్ని చట్టముల నిందు బొందుపఱచుచున్నారము:—

(౧) "ఏ న్యాయాధికారి నైన ప్రజలు పనిలోనుండి తొలఁగించినపుడు, వాఁడు తిరిగీ యుద్యోగములోఁ బ్రవేశించుట కర్హుఁడు కాఁడు. (౨) ఏ న్యాయాధికారి యైన యే మనుజుని విచారణచేయక దేశోచ్చాటనకుఁ దీర్పు చెప్పినయెడల, వాని నేరము న్యాయసభలో విమర్శింపఁబడునటులఁ జేయు బాధ్యత ప్రజలకు నుండవలెను". సెనేటుసభ వారి ప్రభ తగ్గించి, ప్రజల మాట ప్రబలమగునటుల, నతఁడు మరికొన్ని చట్టములను చేసెను. నూతనసీమల నేవిధమున నాక్రమించుకొనవలయునో, వాని నెటుల పంచుకొనవలయునో, వీనివిషయమైనవి కొన్ని చట్టములు - యుద్ధమునకుఁ బోయినపుడు, కావలసిన దుస్తులు తినుబడి పదార్థములను సైనికులే తెచ్చుకొనుట కలదు. అతని చట్టముప్రకారము సర్కారువారు సైనికుల కా వస్తువులను జతపెట్టవలసివచ్చెను. పదియేడు సంవత్సరములు ప్రాయము వచ్చు వఱకే మనుజుఁడు సైన్య

ములోఁ బ్రవేశించకూడదు; సర్కారువారేర్పఱచిన ధర ప్రకారము వర్తకులు సామగ్రుల నమ్మవలెనుగాని, హెచ్చువెల కమ్మఁగూడదు; ఈ నిబంధనల నతఁడు కల్పించెను.

ఎప్పుడు ప్రజలయెదుట ప్రసంగించిన, నతఁడు తన పుట్టు పూర్వోత్తరములను జెప్పుచుండెను. ముచ్చటించినప్పుడెల్ల, తన యన్న దుర్మరణముసంగతి యెత్తుచుండును; అప్పుడు వారు విచారించుచుండిరి. తన వాచాలత్వముచేత వారి నతఁడు పరవశులను జేయుచుండెను. కొందఱి నతఁడు నూతన సీమలకుఁ బంపెను. ప్రయాణములు సుఖవగుట కతఁడు బాటలు వేయింపించెను; నదులమీఁద వంతెనలను గట్టించెను; ధాన్యము నిలువఁజేయుటకు కొట్లు కట్టించెను. అతని వెంట పండితులు, రణవీరులు, పనివాండ్రు, రాయబారులు పోవుచుండిరి. యథావిధిగ నందఱిని మర్యాదఁజేసి, వారితో నతఁడు మాటలాడుచుండెను. ఎంత పనిచేసినను, శ్రమలేదు; ఏపనినైన నతివేగముగ గ్రహించును; దానికి తగినటుల ప్రత్యుత్తరములను వ్రాయును. అతఁడు రెండవ పర్యాయము ప్రజానాయకోద్యోగములో నియోగింపఁబడెను.

తదనంతర మతఁడు 'ఆఫ్రికా' దేశమునకుఁ బోయి, యక్కడ గొంతకాలముండి యా దేశమునకు స్వాస్థ్యము దెచ్చెను. అతఁడు నగరములో లేనికాలములో నతని చట్టములను రద్దుపఱుచుటకుఁ గొందఱు సామంతులు బ్రయత్నించిరి

కాని, వారి పని సాగలేదు. ఇంతలో నతఁడు రాజధానికి వచ్చి చేరెను. సామంతు లతనిని జూచి కటకట పడుచుండిరి. అందుచేత వారొక కుట్రపన్ని, యతనిని జంపించిరి. ఇటు లన్నదమ్ము లిరువురు ప్రజలవిషయమై పాటుపడి దుర్మరణము నొందిరి.

సోలను

సోలను మంచివంశములోఁ బుట్టినవాఁడు. అతని తండ్రి ధర్మాత్ముఁడు; గొప్ప దాత. అతని మాతృవంశమువారు గూడ గొప్పవారనియే తెలియుచున్నది. దేహియని వచ్చిన వానిని లేదనిచెప్పి తండ్రి పొమ్మనలేదు. అందుచేత నతనికి పిత్రార్జితము విశేషముగ లేదు. బ్రతికిచెడినవాఁడు గనుక, పూర్వము తమవలన నుపకారముఁ బొందినవారి సంరక్షణలో నుండుట కష్ట మని యెంచి, యతఁడు పరదేశమునకుఁ బోయి, వర్తకవ్యాపారములలోఁ దిగెను. దేశసంచారముఁ జేసి, మన స్సంస్కారము నతఁడు బొందెను. ‟వయస్సు ముదిరినకొలఁది నా బుద్ధి వికసించుచుండె" నని యతఁడు చెప్పెను.

ఆ కాలమున నేవ్యాపారమును ప్రజలు తృణాతగఁ జూచుట లేదు; వానిలో వర్తకవ్యాపారమును విశేషము మన్నించిరి. వర్తకమూలమున నేకదా, పరదేశీయులతో సాంగత్యము, వారితో నిచ్చిపుచ్చుకొనుట, రాకపోకలు జరుగుచుండును? దేశీయులకు లావణ్యము, నడవడిలో సరళత— నాగరికము దేనిమూలమున వచ్చును? ఎందఱు వర్తకులు శంకుస్థాపనఁ జేసి, వారి పేరున పట్టణములు గట్టించిరి!

సోలను మంచిభోగి. దేశాటనముజేసి కష్టపడినందున, నతఁడు మహావైభవముతో సుఖముల ననుభవించెను. అనేక దేశములు చూచినందున, భోగమునకు గావలసిన వస్తువుల నా యా దేశములనుండి యతఁడు దెప్పించుచుండెను. అతఁడు కొంచెము కవిత్వము చెప్పగలఁడు. విరమించుకాలములో నతఁడు సరసముగ నీతిబోధకములైన చరణముల నల్లుచుండెను; వానిలో రాజనీతులను బొందుపఱచుచుండెను.

అతఁడు 'అథీనియనుఁడు'. 'ఆథెన్సు'పట్టణములో 'ఆర్కను' యను పెద్దయుద్యోగముఁ జేసెను. అక్కడి ప్రజల క్షేమమున కనేకశాసనములను నియమించినందున, నతఁడు ధర్మశాస్త్రవేత్తయనేగాక, ధర్మశాసనుఁడనికూడఁ బేరొందెను. "ఈ నా శాసనములప్రకార మథీనియనులు నడచుకొనిన వారికి శ్రేయస్సు గలుగు"నని యతఁడు హితోపదేశముఁ జేసెను.

ఒకనాఁడతఁడు స్నేహితుఁడైన 'థాలీసు'తోఁ గలిసి భోజనము జేయుచుండెను. అప్పుడు స్నేహితునిజూచి "నీ వెందుచేత వివాహము చేసికొనలే"దని యతఁ డడిగెను. అందుకు స్నేహితుఁడు జవాబు చెప్పక యూరకుండెను. తరువాత నొక పరిచారకునికి గొన్ని సంగతులు బోధించి, 'థాలీసు' వానిని సోలనువద్దకుఁ బంపెను. స్నేహితు లిరువురు కలిసి సంభాషించుచుండ, బరిచారకుఁడు వచ్చి "నేను ఆథెన్సుపట్టణమునుండి

వచ్చి పదిరోజులయినది" యని యజమానునితోఁ జెప్పెను. "ఆ పట్టణములోని విశేషములేమి?" యని సోల నడిగెను. "ఒక గొప్పవాని కుమారుఁడు చనిపోయెను." "ఎవని కుమారుఁడు?" "జ్ఞాపకము లేదు." "సోలనుని కుమారుఁడా యేమి?" "అవును. అవును." ఆ మాట విని యతఁడు నెత్తి నోరు గొట్టుకొని యేడ్వసాగెను. "నీవంటి మహాత్ముఁడే మనోధైర్యము లేక బాధపడినప్పుడు, నావంటి దీనులమాటఁ జెప్పనేల? అందుచేత, నేను వివాహమాడలేదు. పరిచారకుని మాటలు సత్యము కావు. నీ కుమారుఁడు చనిపోలే"దని థాలీసు నమ్రతతో జవాబు చెప్పెను.

"సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖం." అనునటుల సుఖదుఃఖములు మారుచుండును. విషయభోగముల ననుభవించుటచేత మనస్సునకు గలుగు తుష్టియే సుఖము కాదు. మనోవ్యాపారముల నరికట్టి నిర్మలముగ నుండుటయే సుఖము. సుఖమునకు తగినంత దుఃఖ మున్నది. యతికి భ్రతి యుండనేయున్నది. అటు లని లౌకికవ్యాపారములను మనము మానివేయఁగలమా? లోకములో నున్నంతవఱకు, పులుసు కారము మొదలగువానిని దినుచున్నంతవఱకు మన మే వ్యాపారమును మానలేము. ధూమశకటమువిూఁది ప్రయాణము ప్రమాదమే. అటులనే, పొగయోడ. వీనివిూఁద ప్రయాణముచేయుట మానివేయఁగలమా? తూచినటుల, ద్వం

ధ్వము లన్నియు నడచుచుండును. పిచ్చివాఁడు గనుక, అతఁడు వివాహ మాడలేదు.

అథీనియనులు 'మగారాసెనియనుల'తోఁ బోరాడి వారిని జయించలేక విసిగిపోయిరి. వారితో యుద్ధముఁ జేయ వలసిన దని యెవ్వరైన తమతోఁ జెప్పిన, వారు వానిని దండించు చుండిరి. ఆ సంగతి సోలను తెలిసికొని, వారికి బుద్ధిఁజెప్ప వలె నని యెంచి, వెఱ్ఱివానివలె నటించెను. మార్కెట్టునకుఁ బోయి, గుక్కడ వెఱ్ఱిచేష్టలు చేయుచు, శత్రువులను జయిం చలేక పోయినందున, నతఁడు 'అథీనియను'లను దూషించెను. వారందఱు తెలివిదెచ్చుకొని శత్రువులపైకి దండెత్తిపోయి, వారిని జయించిరి.

అనంతరము నగరములో రాజ్యాంగములు బాగుగ జరుగుటలేదు. ప్రజలు క్షోభపడుచుండిరి. రాజ్యసూత్రము లను ధరించినవా రాత్మపోషణకు ధనమును స్వీకరించుటయే గాని, మనుజుల కష్టములను నివారించుటలేదు. వ్యవహార ములు మాటుమణిగెను. వానిని ఋజుమార్గములోఁ బెట్టవల సినదని వా రతనిని వేఁడిరి; 'ఆర్కను' యుద్యోగమిచ్చిరి. కొం దఱు ప్రజారాజ్యమున కియ్యకొనిరి; కొందఱు సామంతుల ప్రభుత్వము మంచిదనిరి; మఱికొంద ఱీ రెండు ప్రభుత్వములను సమ్మేళనఁజేసిన బాగుగనుండు నని యెంచిరి. అన్ని సంగతు లను నెమ్మదిగ వితర్కించి, యతఁడు రాజ్యాంగములను మార్చి

వేసెను. పురాతనముగ వచ్చుచున్నవానిలో 'మంచివాని నన్నియు నతఁడు నిలవఁబెట్టెను; కొన్ని యశేషముగ మార్చి వేసెను; మిగిలినవానిని సవరణఁజేసెను.

ఋణములను గొట్టివేసినందుకు సామంతు లతనిని దూషించిరి; భూములను సమముగ పంచనందుకు బీదవారు నిందించిరి. లైకర్గసు చేసినప్రకార మతఁడు చేయనందున కతనిని ప్రజలు గర్హించిరి. లైకర్గసు ధనవంతుఁడు; పలుకుబడికలవాఁడు; సమర్థుఁడు; అతఁడు చెప్పినప్రకారము చేయుటకు ప్రజలు సమ్మతించిరి. సోలను సంసారి; విశేషము పలుకుబడి లేనివాఁడు; అందుచేత నతఁడు వానివలె నేపనిచేయుటకు వీలులేకపోయెను. అందులో దేశకాలములను జూడవలెను. స్పార్టనులకు సరిపడిన రాజ్యాంగములు, అథీనియనులకు సరిపడు నని యెటులఁ జెప్పవచ్చును? కాఁబట్టి వారి శక్తికిఁ దన శక్తికిఁ దగినటుల రాజ్యాంగముల నతఁడు సవరణఁజేసెను; 'ఆర్యుల సభ' నొకటి స్థాపించెను.

అతఁడు వివాహములవిషయమై కొన్ని పద్ధతుల నేర్పఱచెను. స్త్రీలకు సారెచీర లిచ్చుటలేదు. "ధనము గలిగియున్నదనియూ, లేక గుణవంతురాలనియూ, యామెను పురుషుఁడు వివాహమాడు?" నని యతఁడు చెప్పుచుండెను. ఎన్నడునెవరును మృతినొందినవారిని దూషించకూడ దను నిబంధన కలదు. వారిని నిందించిన, వా రేమి వినవచ్చిరా?

అందుకుఁ దగిన సమాధానము జెప్పఁగలరా? అటులనే, బ్రతికి యున్నవా రొకరి నొకరు సభలలోను, దేవాలయముల లోను, క్రీడలలోను, న్యాయసభలలోను నిందించుకొనరాదు. ఇంతకు పూర్వము వారు మరణశాసనము వ్రాసి వారి యాస్తులను పంచిపెట్టుట కధికారము లేదు; అతఁడు వారి కధికారము కలుగఁజేసెను. స్థిరాస్తిని వారు బంధువుల కియ్యవచ్చును; సంతానము లేనపుడు స్నేహితులకుఁ గొంత యిచ్చుట గలదు. ఇష్టానుసారము వారు మరణశాసనమును వ్రాయఁగూడదు. ప్రయాణమైపోవునపుడు, కష్టములు వచ్చినపుడు, బలు లిచ్చునపుడు, స్త్రీ లెటుల ప్రవర్తింపవలయునో—వీనికి గొన్ని నిబంధనల నతఁ డేర్పాటుచేసెను. వారు ప్రయాణమై పోవునపుడు, బండికిముందు దివిటీ లుంచుకొనవలెను.

ఆథెన్సుపట్టణములోఁ బ్రాణధనములకు స్వాస్థ్యముండెను. అందుచేతనే, దేశ దేశములనుండి ప్రజలు వచ్చి యక్కడ గాపురముండిరి. అయినను, భూములు సాగుబడి అగుటలేదు; మనుజులు దరిద్రులుగ నుండిరి. వీనికిఁ దోడు, వర్తకవ్యాపారములు నిలిచిపోయెను. కనుక, పొట్టపోషించుకొనుటకుఁ దగిన వ్యాపారములోఁ గుమారుని తండ్రి ప్రవేశపెట్టనిపక్షమున, వృద్ధాప్యములోఁ దండ్రిని గుమారుఁడు పోషించ నవసరము లేదని, యతఁ డొక నిబంధనఁ జేసెను. ప్రతి